

Åkerbønner, erter og oljefrø

Vurdering av tilskudd for å øke norskandelen i matindustrien

Rapport nr. 26/3-16

[15.02.2026]





Rapport:	Åkerbønner, erter og oljefrø
Dato:	[15.02.2026]
Kontaktperson:	Ida Louise Bjønness og Jannicke Jensen Myhre
Rapport-nr.:	26/3-16
Forsidebilde:	Shirin Mohammadi

Innhold

Innhold	3
1 Innledning	4
1.1 Bakgrunn og mandat	4
1.2 Avgrensninger og forutsetninger	5
1.3 Metode, organisering og analysegrunnlag	5
1.4 Forklaring av begreper	5
2 Marked, produksjon og infrastruktur	9
2.1 Markedet for åkerbønner, erter og oljefrø	9
2.2 Produksjonsmuligheter i Norge	11
2.3 Aktører og anlegg i foredlingsmarkedet	16
3 Vurdering av et tilskudd og bevilgningsbehov	18
3.1 Matkorntilskuddet	18
3.2 Importvern	19
3.3 Vurdering av priskonkurranse mellom norsk og importert råvare	21
3.4 Behovet for tilskudd	24
4 Oppsummering av funn og forslag til veien videre	26
4.1 Oppsummering	26
4.2 Forslag til videre arbeid	28
5 Organisering og forvaltning	29
5.1 Forslag til tilpasning av regelverk i pristilskuddsforskriften	29
5.2 Forslag til endringer i prisnedskrivingstilskuddet	30
5.3 Forslag til forvaltning av et tilskudd	30
6 Referanser	31

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og mandat

I Stortingsmelding 11 (2023-2024) om økt selvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmulighetene i jordbruket står det: «Fleire utgreiingar viser at ein vesentleg auke i sjølvforsyningsgraden er avhengig av mellom anna endringar i kosthaldet i retning energirike plantevekstar til mat som kan produserast i Noreg, samstundes som den høge sjølvforsyningsgraden på husdyrprodukt vert oppretthalde.» I tillegg vil stimulans til økt produksjon og forbruk av belgvekster og oljefrø til konsum være et effektivt bidrag for å nå regjeringens mål om 50 prosent selvforsyning. Helsedirektoratets kostråd viser også til en anbefaling om et mer plantebasert kosthold.

Økt produksjon av belgvekster har dessuten en sterk miljømessig fordel gjennom sin evne til biologisk nitrogenfiksering, som reduserer behovet for mineralgjødning (Klippenstein, 2022). I vekstskifte kan belgvekster ha positive effekter på jordhelse. I tillegg til forbedret nitrogenbalanse gir dyrking av belgvekster lavere klimagassutslipp enn importerte proteinråvarer som soya (Korsæth, 2016).

Landbruksdirektoratet har fått følgende oppdrag i supplerende tildelingsbrev datert 30. juni 2025 fra Landbruks- og matdepartementet:

«3.2.8 Virkemiddel for økt bruk av norskproduserte oljefrø, erter og belgvekster

Vi viser til kap. 7.5.2. Partene er enige om å utrede **muligheten for å bruke et virkemiddel tilsvarende matkorntilskuddet** for å øke matindustriens forbruk av norskprodusert modne oljefrø, erter og belgvekster. Direktoratet bes om å utrede **hvordan dette virkemidlet kan implementeres, herunder forvaltning, regelverk og bevilgningsbehov**, slik at det **eventuelt** kan innføres fra kornsesongen 2026-2027. Frist for utredningen er 15. februar 2026.» (vår utheving)

Det er begrenset dyrking av modne oljefrø, erter og belgvekster i Norge per i dag, og produksjonen går omtrent i sin helhet til kraftfôrindustrien, med unntak av noe raps til matoljeproduksjon. Landbruks- og matdepartementet ber oss nå se på mulighetene for å øke matindustriens forbruk gjennom bruk av et virkemiddel tilsvarende matkorntilskuddet.

Hovedmål for utredningen er å vurdere virkemiddelet og dets størrelse for at det skal kunne stimulere matindustriens bruk av norske oljefrø og belgvekster.

For å kunne vurdere dette, må utredningen besvare følgende spørsmål:

1. Grovt estimat for hvor mye industrien kan bruke av norskprodusert modne oljefrø og belgvekster, på kort og mellomlang sikt
2. Hva som kan være mulig for norske produsenter å levere, på kort og mellomlang sikt
3. Hva prisen må være for at det skal være interessant å bruke norsk framfor import
4. Ut fra (1), (2) og (3) - hva er bevilgningsbehovet?
5. Hvordan kan tilskuddet (eventuelt) forvaltes og regelverket tilpasses?

For å besvare disse spørsmålene er det nødvendig å gi en beskrivelse og vurdering av verdikjeden (som krysspunkt med fôr), kartlegge flaskehalser i distribusjonen (tørkekapasitet mv.) og gi en kort vurdering av kritiske suksessfaktorer.

Det vil være viktig å vurdere markedet for oljefrø og belgvekster til humankonsum i Norge, inkludert en prisvurdering blant annet ut fra tollvernet for varene.

1.2 Avgrensninger og forutsetninger

Utredningen begrenses til et «matkorntilskudd», andre virkemidler vurderes ikke.

Mulighetene i grøntmarkedet, dvs. som «fersk» og ikke modnet vare, er ikke en del av oppdraget. Denne utredningen er begrenset til tørkede, modne belgvekster. Det forutsettes i arbeidet at prisnedskrivningstilskuddet for korn også vil gjelde produksjon for matindustrien.

Videre begrenses vurderingene til mulighetene for økt bruk av råvarene som innsatsfaktorer i norsk matindustri, storhusholdning og dagligvarehandel.

1.3 Metode, organisering og analysegrunnlag

Vår viktigste datakilde har vært intervjuer og samtaler med aktører i kornhandler- og matindustrien. Vi har også snakket med Østfold Fylkeskommune som er i tett kontakt med ivrige produsenter av belgvekster og oljefrø, samt kornmottakene, som også håndterer belgvekster og oljefrø. Videre har vi snakket med aktører som bearbeider belgvekster og oljefrø, og vi har snakket med matindustrien som lager ferdige produkter til dagligvarehandelen basert på åkerbønner, erter og oljefrø. I tillegg har vi gjort en gjennomgang av nyere studier som har drøftet eksisterende produksjon av belgvekster og muligheter for økt produksjon og prosessutvikling, i tillegg til flaskehalsen og videre tiltak i verdikjeden. For oljevekster er det ikke like mange relevante studier tilgjengelig, men her har vi lært mye ved å intervju aktører i den eksisterende verdikjeden.

Mye av tallmaterialet har vi innhentet fra Landbruksdirektoratets egne databaser, i tillegg til de tilgjengelige studiene på området nevnt over.

Vår analysemetode består i kvalitative resonnementer og vurderinger av de innsamlede dataene. Vi har forsøkt å belyse prisdifferansene på norsk og importert vare i norske kroner for å få en indikasjon på hva en eventuell tilskuddssats kan være. Dette er kun omtrentlige beregninger, og det er flere faktorer som spiller inn for å faktisk øke produksjon, etterspørsel og bruken av åkerbønner, erter og oljefrø inn i norsk mat.

1.4 Forklaring av begreper

Belgvekster –

Belgvekster (som erter og åkerbønner) refererer til planter i erteblomstfamilien (Fabaceae/Leguminosae) som dyrkes for mat eller fôr. Belgvekster er attraktive i vekstskifte med mange positive agronomiske effekter. Det inkluderer bedre kornavlinger i mengde og kvalitet etter vekstskifte. I tillegg gir det et lavere behov for tilførsel av gjødsel, både i vekstskifteåret med belgvekster og i påfølgende kornår. Vekstskifte med belgvekster vil dermed også være positivt for driftsøkonomiske tiltak for kornbøndene, så lenge økonomien i belgvekster er tilfredsstillende. (Tuft & Inderhaug, 2022)

Åkerbønner (*Vicia faba*) er en ettårig kulturvekst i erteblomstfamilien (kalt belgvekst), og som erter kan den med hjelp av rhizobiumbakterier samle nitrogen selv (fikse nitrogen fra luften).

Erter er kulturvekst i erteblomstfamilien (kalt belgvekster) og blant våre eldste matplanter. Vår eldste sort er Ringeriksert, som har kjent historie tilbake til ca. 1820. Sorten Ingrid er den vanligste ertesorten som dyrkes i Norge, og har relativt store frø.

Oljefrø –

Oljefrø er frø fra planter som dyrkes primært for sitt høye oljeinnhold, hvor oljen kan utvinnes og brukes til ulike formål. De har høyt innhold av planteoljer/fettsyrer (typisk 20-50 prosent av frøvekten). Oljen utvinnes ved pressing eller ekstraksjon. Restprodukt etter oljeutvinning (oljefrøkake/-mel) brukes ofte som proteinrikt fôr. I denne rapporten brukes begrepet oljefrø om to sorter som dyrkes i Norge; raps og rybs. Rybs brukes mest til fôr grunnet høyere innhold av eurenkasyre, men kan også brukes til matolje.

Modnet vare –

Modnet vare (belgvekster) er de tørre frøene fra belgvekster som har fått modne fullt ut før høsting, slik at vanninnholdet er lavt og frøene kan brukes som lagringsdyktige produkter. Kjennetegn på modnet vare er lavt vanninnhold, hardt skall, kan lagres lenge, må ofte bløtlegges eller kokes før bruk i mat, og kan males til mel eller brukes i foredlede produkter.

Modnet vare for oljefrø innebærer at frøene har nådd full fysiologisk modenhet og er klare for høsting som tørrvare med optimalt oljeinnhold.

Bearbeiding –

Mottaker av tilskuddet er aktøren som bearbeider varen. For åkerbønner og erter vil dette bety aktøren som bearbeider et ferdig tørket og rensset produkt til for eksempel koking eller fraksjonering. For oljefrø vil dette bety aktøren som utvinner olje fra frø gjennom pressing eller raffinering.

Avskalling –

Frøskallet rundt frøene av erter og åkerbønner kan normalt fjernes ved ulike former for sliping og knusing, og kan separeres fra kjernene på grunn av ulik tetthet i et luft/vakuumsystem. Skallet prosesseres ikke videre med fraksjonering, men kan males opp til et fiberrikt preparat. Avskallingsprosessen resulterer typisk i 10 prosent skall og 90 prosent kjerner for erter og 15 prosent skall og 85 prosent kjerner for åkerbønne. Ulike storskala industriprosesser (tonn skala) kan gi en noe annen fordeling sammenlignet med pilotutstyr på f.eks. Nofima, men prinsippene er de samme. (Svein Halvor Knutsen (Nofima), 37/2024)

Vekstskifte –

Vekstskifte er betegnelsen på rotasjonen i hvilke vekster som dyrkes på et bestemt areal over år. Vekstskifte er gunstig for jordsmonnet, og på korn ser man avlinger som er 10-15 prosent høyere året etter at et areal har hatt bønner, erter eller oljevekster dyrket på seg, sammenliknet med om det hadde vært en kornart dyrket der året før (Animalia, 2016).

Matkorntilskuddet –

Et tilskudd som gis til foretak som anvender norskprodusert korn i tilvirkning av mel eller andre cerealprodukter som nyttes til mat. Satsen settes årlig gjennom jordbruksforhandlingene, og utbetales per kg. norsk matkorn som er brukt i produksjonen av mel eller andre cerealprodukter. Kan fungere som en mal for tilsvarende tilskudd på åkerbønner, erter og oljefrø.

Proteinvekster –

Proteinvekster er planter som brukes for å dekke behovet for planteprotein, enten i menneskemat, dyrefôr eller som råvare i næringsmiddelindustrien. De har gjerne frø som inneholder 20–40 prosent protein, og er derfor viktige både økonomisk og ernæringsmessig. Typer proteinvekster er erter, åkerbønner, linser, kikerter og soyabønner. Andre proteinrike vekster er oljefrøplanter som raps og soya, som gir både olje og protein (via biprodukter som rapskake/soyamel), og luserne (alfalfa) og kløver brukes som proteinrike fôrvekster.

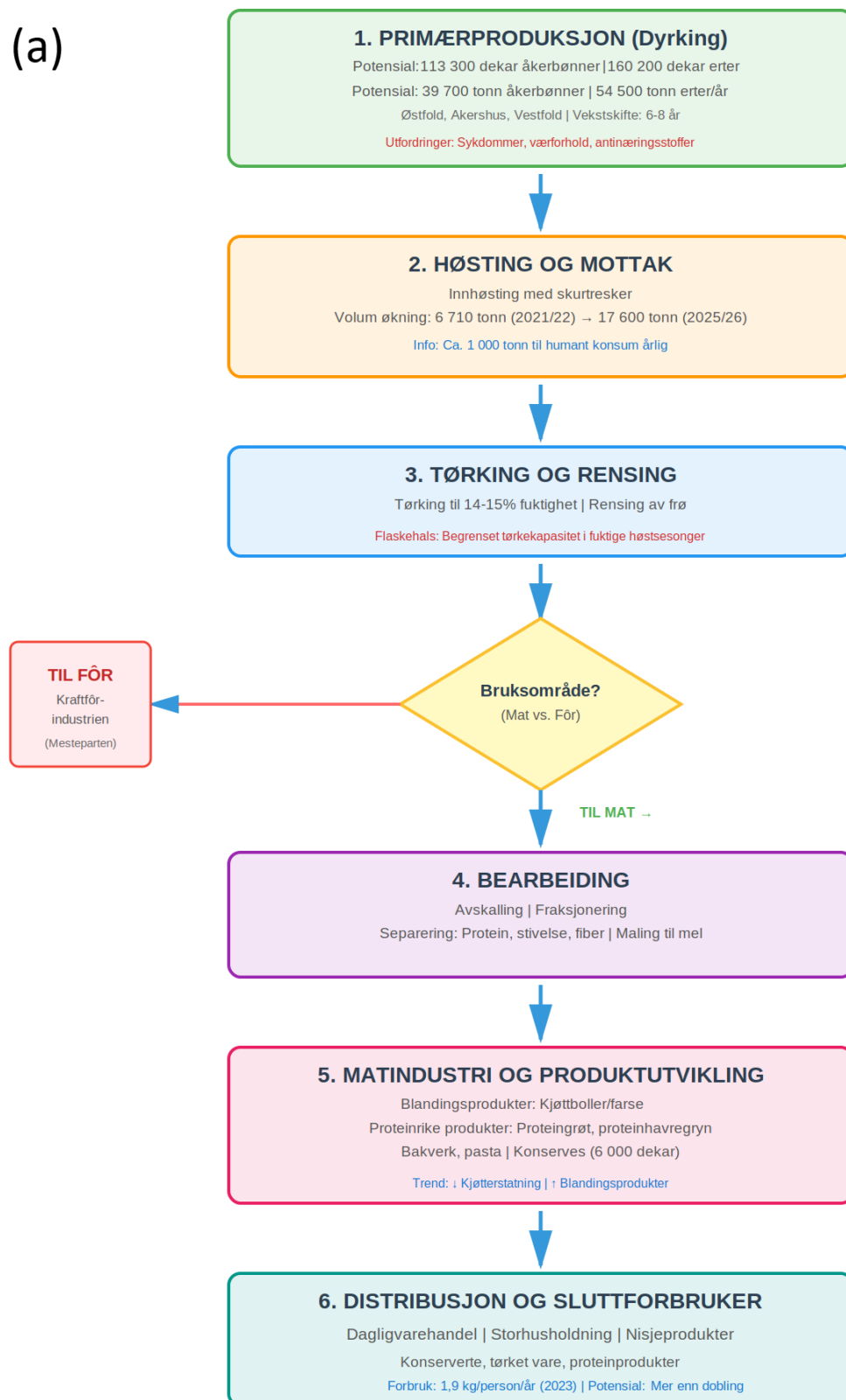
Antinæringsstoffer –

Antinæringsstoffer i belgvekster er naturlig forekommende forbindelser som kan redusere kroppens opptak eller utnyttelse av næringsstoffer, særlig proteiner og mineraler, ved å hemme fordøyelsesenzymer eller binde næringsstoffer i tarmen. Vanlige antinæringsstoffer i belgvekster er tannin, vicine, convicine, oligosakkarider og saponin.

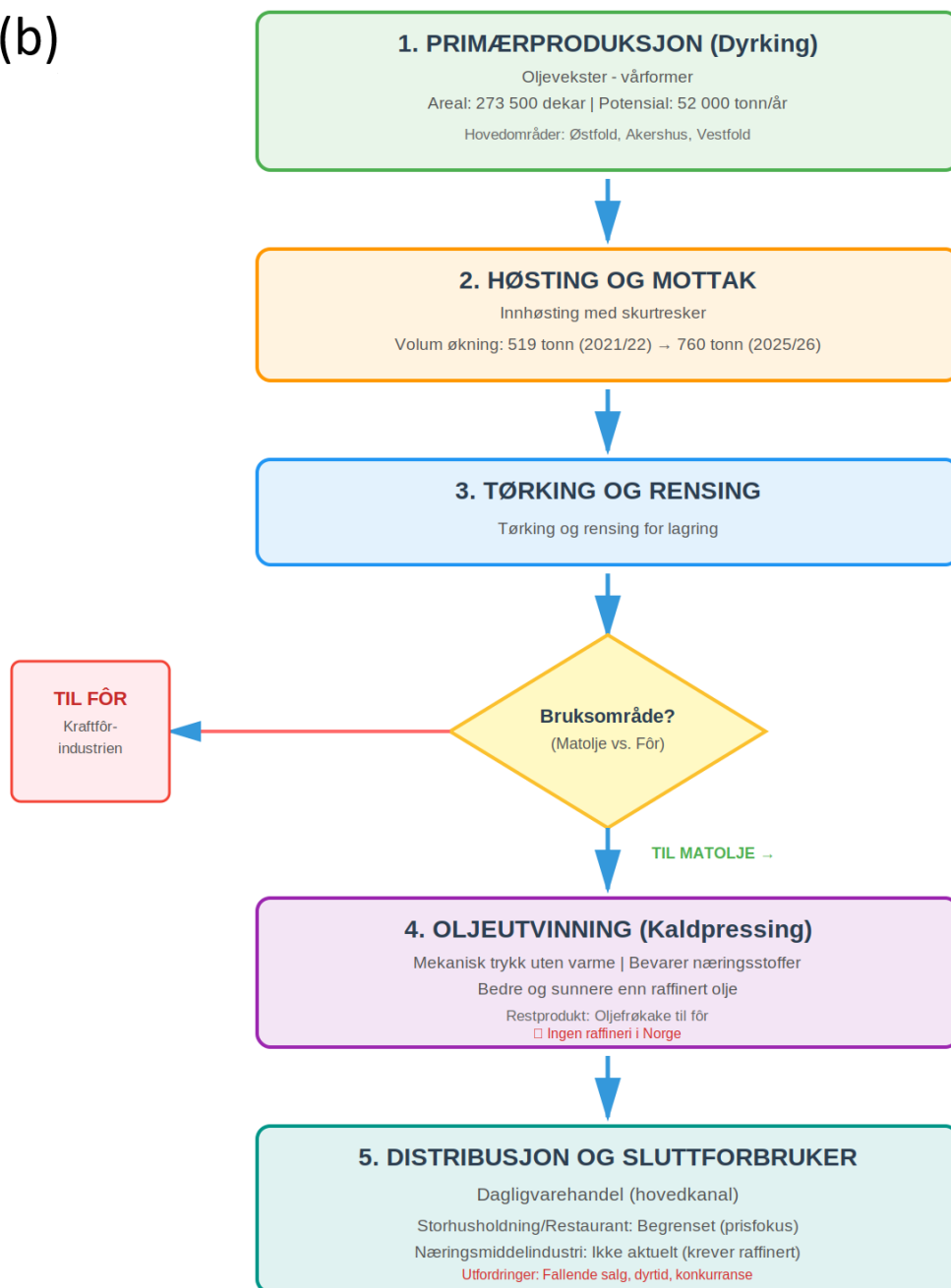
Figurene under viser verdikjedene for åkerbønner og erter (a) og for oljevekster (b). De første leddene i verdikjeden er like for fôr og mat, og etter hvert spesialiseres bearbeidingen inn mot råvare til mat.

Figur 1 Verdikjede for åkerbønner og erter (a)

(a)



(b)



Figur 2 Verdikjede for oljevekster (b)

2 Marked, produksjon og infrastruktur

2.1 Markedet for åkerbønner, erter og oljefrø

Ifølge SSBs kostholdsstatistikk økte mengden konserverte belgvekster (tørre og i lake) solgt fra dagligvarehandelen fra 1,6 til 1,9 kilo per person per år fra 2019 til 2023. I Helsedirektoratets kostråd anbefales det gjerne å velge belgfrukter som bønner, linser og erter til middag minst én gang i uken, og som tilbehør eller pålegg. Norkost 4 (2022–23) viste at gjennomsnittsinntaket av belgfrukter var rundt 50 gram per uke både for kvinner og menn (Helsedirektoratet, 2025). En porsjon belgfrukter er typisk 100–150 gram ferdigkokt vare og dette viser at vi har et stykke frem før vi når kostholdsanbefalingen om å velge belgfrukter til middag minst én gang i uken. Etterspørselen etter belgvekster kan dermed potensielt mer enn dobles i fremtiden.

Åkerbønner

I denne rapporten har vi funnet at åkerbønner er den råvaren som har det største potensialet i utviklingen av nye plantebaserte produkter. Åkerbønner får derfor noe mer omtale enn de andre vekstene.

Åkerbønner har et høyt proteininnhold (27–34 prosent av tørrstoff), med en gunstig aminosyresammensetning (Dhull, 2022). De inneholder også kostfiber, jern, sink, folat og komplekse karbohydrater. Proteinkvaliteten gjør åkerbønner godt egnet både som mat og som substitutt for importert soyamel i fôr (de Visser, 2014). For mennesker kan de brukes i bakverk, pasta, kjøtterstatninger og snacks (Sharan, 2020). Samtidig har åkerbønneprodukter lavt fettinnhold og gunstig miljøprofil, noe som gjør dem attraktive i et bærekraftig kosthold.

Åkerbønner høstes med vanlig skurtresker når belgene er tørre og frøfuktigheten er lav. I norsk klima krever dette god timing for å unngå høstetap. Etter innhøsting må frøene tørkes ned til 14–15 prosent fuktighet for lagring. I fuktige år kan dette være en flaskehals, og behovet for lokale tørkeanlegg er økende. Rensing og avskalling (dehulling) er viktige prosesser for å redusere innholdet av antinæringsstoffer noe og forbedre kvaliteten til mat og fôr. Industriaktører som Felleskjøpet, Norgesfôr og flere fôrprodusenter deltar nå i utvikling av mottakslinjer for norskprodusert åkerbønne gjennom prosjektet Future Protein Crops (NMBU, 2025). For matindustrien er det også behov for teknologi som sikrer jevn kvalitet og lavt innhold av vicine, convicine og tanniner for produksjon av proteinisolater og melbaserte produkter.

Åkerbønner, og til dels norskproduserte åkerbønner, har vært brukt inn i matindustrien for å lage kjøtterstatningsprodukter som burgere, farse eller nuggets. Da er åkerbønnene bearbeidet til pulverform og kjøtterstatningsproduktet er ofte et ultraprosessert produkt. Vegetartrenden for noen år tilbake medførte at slike kjøtterstatningsprodukter var populære og salget steg, men fra 2022 falt salget (Øydis Ueland, 2024). Dette skyldes trolig fokuset på ultraprosesserte produkter. Trenden og kjøpsviljen til forbrukerne har vært nedadgående. Matindustrien har opplyst oss om at de produserer mindre kjøtterstatningsprodukter og åkerbønner brukes i liten grad inn i norsk matindustri (NTB/Nationen, 2025).

Samtidig er det en tydelig trend i konsummarkedet at produkter med høyt proteininnhold selger godt. Dette gjelder også planteprotein og det er lansert nye produkter med ekstra protein tilsatt, som for eksempel «proteingrøt» (fjordland.no) og «proteinhavregryn» tilsatt erteprotein (axa.no).

Vestkorn Milling AS benytter åkerbønner og erter til fraksjonering av protein til bruk i menneskemat og fôr. Vestkorn har god erfaring med å bruke kontraktsdyrkede, norske åkerbønner i produksjonen. Ved produksjon av kjøtterstatning laget av proteinmel, er det ønskelig med en så nøytral smak som mulig. Åkerbønner dyrket i Norge har en nøytral smak og er gunstig i så måte. En annen positiv faktor har vært at man i Norge har kunnet kjøpe kontraktsdyrket vare i mindre mengder enn ved kontraktsdyrking andre steder i Europa, noe som gir mer fleksibilitet.

Åkerbønner inneholder mye proteiner, mineraler, vitaminer, antioksidanter, karotenoider, polyfenoler og kostfiber. Det gjør denne bønnen til den anbefalte matplanten i Norge fra blant annet professorene Anne

Kjersti Uhlen og Sissel Torre ved NMBU (Forskning.no, 2025). Uhlen mener at åkerbønnenes største hinder for å nå ut på middagstallerkenen til forbrukeren, er at den ikke er en del av norsk matkultur og at de er veldig lite kjente. Hvis trenden med å gå bort fra ultraprosesserte kjøtterstatningsprodukter fortsetter, trenger vi en matindustri som jobber med produktutvikling inkludert belgvekster og oljefrø i en mindre prosessert variant og i tillegg til at befolkningen får økt kunnskap om hvordan vi kan bruke belgvekster og oljefrø inn i for eksempel salater og gryter i hel form.

Åkerbønner og erter har en gunstig miljøprofil, noe som gjør dem attraktive i et bærekraftig kosthold. Her er det også behov for ytterligere kommunikasjon med forbrukerne for å inspirere til bærekraftige valg og endring av kosthold i tråd med de norske kostholdsanbefalingene.

Erter

Erter kan dyrkes i store deler av korndyrkingsområdet, men er noe mer varmekjære enn kornartene bygg og havre. I varme somre vil de være høsteklare omtrent samtidig med to-radsbygg. I kjølige somre vil imidlertid modningen bli langsommere, og modningstidspunktet vil kunne sammenlignes mer med vårhvete. Seint på høsten vil det som oftest også tørke opp seinere i en erteåker enn i en kornåker. I områder med begrenset veksttid vil derfor ertedyrking ha større risiko enn byggyrking. Hoveddyrkingsområdet for erter vil derfor være i hvetedyrkingsområdene, og i byggyrkingssområdene med lengst veksttid. (Abrahamsen, 2019)

På grunn av plantesykdommer kan ikke erter eller åkerbønner dyrkes på det samme jordet oftere enn hvert 6.- 8. år. Innen produksjon av friske erter benyttes det 8-12-årige vekskifter for å unngå plantesykdommer. Oljevekster og erter deler de samme sykdommene, og disse vekstene konkurrerer dermed om samme plass i vekstskiftet. For produsentene er dyrking av oljevekster mindre risikofylt enn dyrking av erter, og mange velger av den grunn oljevekster til vekstskifte. Produksjonen av erter til mat i Norge er i hovedsak til konserver, der Findus har avtale med 40-50 bønder i Vestfold og Buskerud (Tuft & Inderhaug, 2022). Disse ertene høstes umodne og fryses inn innen tre timer før de havner i fryseposer, grønnsaksblandinger eller som hermetikk.

Produksjonen av tørkede erter til humant konsum er svært begrenset. Industrien har noe erfaring med kontraktsdyrking, men dette er små mengder. Sortene som brukes til mat er de samme som brukes til fôr, og det er derfor mulig å hente noe volum fra fôrproduksjonen ved behov. I dagligvaren er modne erter i kartong eller som hermetikk generelt produsert på importert vare. Denne produksjonen krever erter med et tiltalende utseende og forutsigbart resultat ved koking. Noen få unntak med norske erter finnes i form av nisjeprodukter, slik som Ringerikserter. Disse har fått Beskyttet geografisk betegnelse grunnet sin særegne historie med produksjon på Røyse i Hole kommune (beskyttedebetegnelser.no, 2023). Ertene distribueres som tørket vare for bløtlegging og som erteflatbrød. Årlig produksjon er på noen få tonn.

En mulighet for å øke bruken i matindustrien, kan være å erstatte en andel av kjøttet i farseprodukter med åkerbønner og erter. Aktører i matindustrien mener dette er en bedre mulighet for å øke bruken av planteproteiner enn å bruke planteproteinene i rene kjøtterstatningsprodukter. Motivasjonen for å gå fra rene kjøttprodukter til blandingsprodukter, er at planteprotein er billigere enn protein fra kjøtt. I tillegg påpekes det at økt bruk av planteprotein er bra for klimaregnskapet. Foodtech-selskapet Cheffelo, som også står bak matkassene Godt levert og Adams, lanserte i 2021 en ny type kjøttdeig med opptil 30 prosent røde linser. Røde linser har høyt nivå av protein, gir lite smak og blandes godt inn i kjøttet, så forbrukerne av den nye kjøttdeigen ikke kunne se og nesten ikke smake endringen. (Waage, 2025). En tilsvarende reduksjon i kjøttmengden og erstatning med proteinvekster, som kan dyrkes i Norge, gjøres det nå utprøvinger på med erter i kjøttboller. Det finnes også kjøtterstatningsprodukter med lavere bearbeidingsgrad, som det finske produktet «Pulled oat» bestående av 21 prosent havre, 21 prosent erteprotein og 11 prosent åkerbønner (Servicegrossistene, u.d.). Produktet har blitt en suksess i Finland. På samme måte som med åkerbønner er det ønskelig med en så nøytral smak som mulig når erter skal brukes inn i denne typen blandingsprodukter eller til fraksjonering av protein.

Oljefrø

I Norge dyrkes i hovedsak vårformer av rybs og raps. Fram til rundt år 2000 var det vårrybs som dominerte dyrkingen. På grunn av nye tidligsorter av vårraps, har raps gradvis overtatt og utgjør nå 60 – 80 prosent av arealet med oljefrø. Produksjonen er størst i Østfold og Akershus, mens Vestfold har størst produksjon sett i forhold til dyrkingsarealet. På Nord-Østlandet er produksjonen betydelig mindre, og det er vårrybs som dominerer. (Abrahamsen, 2019)

For oljefrø er det en etablert produksjons- og distribusjonslinje til mat i dag. Per i dag er det fire aktører som bearbeider norsk raps til matolje; Odelia/Norsk Matraps SA, Norsk Økoraps, Berg Gård og Askim Frukt- og Bærpresseri. For kornåret 2025/2026 har det blitt utbetalt prisnedskrivningstilskudd for korn for til sammen 760 tonn oljefrø til pressing til matolje.

Den norske rapsoljen blir produsert ved kaldpressing, det vil si at oljen utvinnes ved et mekanisk trykk uten varmebehandling. Til forskjell blir raffinert olje utvinnet gjennom en industriell prosess med bruk av kjemikalier, hvor man får et større utbytte fra oljefrøene og en olje som tåler høyere varmebehandling. Den kaldpressede oljen har et mer næringsrikt innhold og er mer helsefremmende enn raffinert olje, men egner seg dårligere som innsatsfaktor i produkter hvor man ikke ønsker at oljen skal sette smak og lukt, og ha en jevn farge.

Per i dag finnes det ikke noe raffineri for matolje i Norge. Denofa AS i Fredrikstad raffinerte vegetabiliske og marine oljer tidligere, men avsluttet denne virksomheten i 2004. Årsaken ble påstått å være et lite effektivt tollvern, endrede forbruksvaner fra faste fettprodukter til flytende oljer, økt konkurranse og prispress (orkla.com, 2004). Norsk rapsolje er derfor ikke et reelt alternativ for næringsmiddelindustrien per i dag, selv ikke i liten skala. Storhusholdnings- og restaurantmarkedet kan til en viss grad være en salgskanal for norsk rapsolje, men disse segmentene har små marginer og er opptatt av pris. Det aller meste av dagens produksjon går derfor til dagligvaremarkedet. Salget i dagligvare har falt over flere år. Spesielt i de seneste årene har det vært preget av dyrtiden og prisfokus hos forbrukeren. Bransjen opplever heller ikke at det er spesielt interessant for kjedene å fremme omsetningen av den norske oljen fremfor andre alternativer.

2.2 Produksjonsmuligheter i Norge

2.2.1 Areal og avlinger

Arbeidet til Abrahamsen mfl. (2019) «*Muligheter for økt proteinproduksjon på kornarealene*» viser beregningen av dyrkingspotensialet for åkerbønner og erter på rundt 113 000 dekar for åkerbønner og 160 000 dekar for erter i vekstskifte på kornareal på 2,9 millioner dekar (tabell 2). Dette er inklusive erter til konserver, som i dag utgjør omkring 6 000 dekar (tabell 1). Beregningene er ut fra vekstsesong, der arealet åkerbønner er beregnet ut fra områder der vekstsesongen er lang nok, mens erter ut fra der det er mulig å dyrke dem.

(Tufte & Inderhaug, 2022) estimerte dette til å gi et råvarevolum på 39 700 tonn åkerbønner og 54 500 tonn erter i året.

Abrahamsen mfl. (2019) skriver at dersom hele produksjonen av erter og åkerbønner kan brukes til mat, vil dette kunne bidra med ca. 3,7 kg protein per person per år. Dette tilsvarer ca. 10 gram protein per dag per person. Helsedirektoratets rapport om *Utviklingen i norsk kosthold 2025* (Helsedirektoratet, 2025), viser at en gjennomsnittlig nordmann spiser ca. 101 gram protein per dag, og får med det ca. 16 prosent av energiinntaket sitt fra protein. Helsedirektoratet anbefaler at protein utgjør mellom 10 og 20 prosent av kaloriinntaket. Norskproduserte erter og åkerbønner kunne dermed i teorien maksimalt dekket rundt 10 prosent av proteinforbruket vårt.

Tabellen nedenfor viser gjennomsnittet av korn, olje- og belgvekst produksjonen til fôr og mat på kornarealene fra 2020 til 2025. Gjennom de seks årene har produksjonen både av korn, olje- og belgvekster variert mye. Oversikten over erter og åkerbønner inneholder både belgvekster til konserver og moden form. NIBIO informerer om at det har vært feilrapporteringer i statistikken for belgvekster til modning. Et betydelig areal rapporteres som erter til konserver, også i områder der det ikke er noen konserverproduksjon. Produksjonen til konserver er ifølge NIBIO ca. 6 000 dekar årlig, og foregår primært i Vestfold og søndre deler av Buskerud.

Tabell 1 Arealer av korn, olje- og belgvekster til fôr og mat i gjennomsnitt for årene 2020-2025 (2025 er foreløpige tall). Arealene er avrundet til nærmeste 100 dekar

	Kornareal	Bygg	Havre	Vårhvete	Høsthvete	Rug og rughvete	Oljevekst	Erter og åkerbøn ner*
Østfold/ Akershus/ Buskerud	1 368 900	492 600	390 000	258 100	149 100	39 100	17 000	23 000
Vestfold/ Telemark	208 543	80 700	58 700	1 043	26 200	27 100	5 300	9 500
Innlandet	688 800	440 000	150 000	73 700	15 300	5 900	1 600	2 300
Rogaland/ Agder	42 600	30 800	9 800	800	900	0	200	200
Trøndelag /Møre og Romsdal	456 800	382 900	50 700	8 100	13 700	300	700	400
Totalt	2 765 643	1 427 000	659 200	341 743	205 200	72 500	24 600	35 400

* inkl. 6 000 daa konserver erter, hovedsakelig i Vestfold

Kilde: Landbruksdirektoratet

Tabell 2 er hentet fra (Abrahamsen, 2019) og viser potensielt areal av oljevekster, erter og åkerbønner ved et totalareal på ca. 2,9 mill. dekar. Det øvrige kornarealet er fordelt mellom kornartene. Siden den gang er arealene noe redusert, men vi mener tallene står seg for illustrasjon av produksjonspotensialet i dagens situasjon. Dette er potensielle arealer både til fôr- og matproduksjon. I beregningene av potensielt dyrkingsareal av oljevekster, erter og åkerbønner, har (Abrahamsen, 2019) sett på disponible arealer med tilstrekkelig veksttid i de ulike regionene. Deretter har de lagt til grunn at krav til vekstskifte blir innfridd. Rapporten (Abrahamsen, 2019) påpeker at det er flere forhold som kan gjøre at de anslåtte arealene i tabell 2 trolig ikke blir fullt realisert. Dette er forhold som tid, ressurser og utfordringer med å få produksjon av ulike arter inn i vekstskifteplanen.

Tabell 2 Potensielt areal av oljevekster, erter og åkerbønne til fôr og mat ved et totalareal på ca. 2,9 mill. dekar. Det øvrige kornarealet er fordelt mellom kornartene

	Bygg	Havre	Vårhvete	Høsthvete	Høstrug	Oljevekst	Erter*	Åkerbønner
Østfold/ Vestfold	123 000	125 100	208 500	150 100	18 800	104 200	23 300	80 900
Akershus/ Buskerud/ Telemark	219 900	224 100	118 400	97 200	16 900	84 600	59 200	25 400
Hedmark/ Oppland	337 800	105 600	105 600	28 100	7 000	59 800	52 800	7 000
Rogaland/ Agder	25 100	7 100	700	400	0	1 000	1 000	0
Trøndelag/Møre og Romsdal	366 800	47 600	9 500	4 800	0	23 800	23 800	0
Sum areal	1 072 500	509 400	442 600	280 600	42 700	273 500	160 200	113 300

* inkl. 6 000 daa konserveres erter, hovedsakelig i Vestfold

Kilde: (Abrahamsen, 2019)

Tabell 3 er hentet fra (Abrahamsen, 2019) med en justert og oppdatert forventet avling for åkerbønner siden 2019-rapporten, som NIBIO har beregnet. For erter er det ifølge NIBIO samme sort som dyrkes i dag og anslaget for avlingen vil være den samme som i 2019. Etter anbefaling fra NIBIO vil vi for oljevekster heller ikke justere anslaget for forventet avling. NIBIO opplyser at fordelingen mellom høstoljevekster og våroljevekster, og dermed potensiell avling, varierer mye fra år til år, avhengig av muligheter for å så til riktig tid om høsten, og overvintringsforholdene.

En økning av arealer til erter, åkerbønner og oljefrø vil redusere arealene til kornproduksjon. På samme tid vil økte arealer av belgvekster og oljefrø til matproduksjon også konkurrere med arealene til fôrproduksjon.

Hvor stor del av avlingen av oljevekster, erter og åkerbønner som kan oppnå matkvalitet er noe usikkert. For erter er det sorten Ingrid som produseres og benyttes både til fôr og mat. Industrien som skiller ut proteinet fra ertene opplyser at det i hovedsak er mengde protein som avgjør om erten kan brukes til mat. Her er ikke utseende like viktig, som hvis erten skal brukes i sin hele form. Rybs er oftere brukt til fôr enn raps, men utover det skilles det ikke spesielt for oljefrø til mat og fôr. I og med at oljefrø presses/raffineres, så vil heller ikke utseende på oljefrøet være viktig her. For åkerbønner finnes det etter hvert flere sorter som er mer tilpasset matkvalitet med lavere nivå av antinæringsstoffer og en mildere smak. Her vil det fortsatt være avhengig av vær og klima som varierer fra år til år, om råvaren oppnår matkvalitet. Det vil også avhenge om hvilke krav matindustrien setter på råvaren. Per i dag er det ikke tilgjengelig noen klare definisjoner eller kvalitetsstandarder for oljefrø, erter eller åkerbønner til mat.

Hvis åkerbønner, erter og oljefrø ikke oppfyller matkvalitet, kan de i det store brukes til fôr. Dette er en sikkerhet for at bonden skal få avkastning for sin produksjon, selv om det ikke er matkvalitet på avlingen.

Tabell 3 Produksjon av korn, olje- og belgvekster til fôr og mat på kornarealene, og potensiell produksjon basert på gjennomsnittlig avling av kornartene og forventet avling av olje- og belgvekster

	Gj.snittsavling*/forventet avling kg/daa	Mengde, tonn vare 15 % vann** 2020-2025***	Potensiell mengde, tonn vare 15 % vann**	Gj.snittlig proteininnhold % i tørrstoff
Erter inkl. konserver	340	6 400	54 500	22
Åkerbønner	340	6 600	39 700	30
Oljevekster	190	4 700	52 000	23
Bygg	375	535 100	402 200	10,5
Havre	380	250 500	193 600	11
Vårhvete	420/ 450	143 500	185 900	13,0/ 13,3
Høsthvete	490/ 520	100 500	137 500	12,0/ 12,2
Rug/ rughvete	490	35 500	20 900	10

*Kilde SSB

** 8 % vann i oljevekstene

*** Tallene er basert på gjennomsnittlig areal (for årene 2020 til 2025) av de ulike vekstene og gjennomsnittlig avling/ forventet avling

Landbruksdirektoratet mottar innrapporteringer av produksjonsmengder på åkerbønner, fôrterter og oljefrø, som grunnlag for beregning av avgifter og prisnedskrivingstilskudd. Disse varene blir stort sett levert til kornmottak før jul, så mengdene per nå for inneværende kornår gir et representativt bilde. I de seneste seks kornsesongene har innrapportert mengde av de tre produksjonene vært som følger:

Tabell 4 Innrapportert mengde erter, åkerbønner og oljefrø i sesongene 2020/21 – 2025/26 i tonn

	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25	2025/26
Erter	3 819	3 271	9 435	7 257	8 642	8 867
Åkerbønner	8 584	7 305	15 446	8 746	14 871	18 752
Oljefrø, fôr	6 058	4 740	7 569	2 981	2 944	6 069
Oljefrø, mat	681	519	714	502	656	760
Totalt	19 142	15 834	33 164	19 486	27 113	34 449

Tabellen viser en trend mot økte volum på alle tre produksjoner. På oljefrø er det i snitt rapportert inn 639 tonn årlig til mat de siste seks sesongene. Rundt fire prosent av innlevert volum på kornmottaket forsvinner i tørking og rensing. Prisnedskrivingstilskuddet gis på ferdig tørket og rensset vare, så det er tilskuddsberettiget mengde som fremkommer i tabellen over.

Volum av erter og åkerbønner til mat fremkommer ikke av tabellen over, men det ligger innbakt i tallene på disse produksjonene. Dialogen vi har hatt med bransjen forteller oss at fôrråvarene i noen tilfeller kan brukes til mat dersom etterspørselen og behovet er der. En løs indikasjon basert på dialog med bransjen kan tyde på at opp til 1 000 tonn med åkerbønner og erter går årlig til bruk i humant konsum.

Felleskjøpet opplyser at de har økt mottaket av erter og åkerbønner betraktelig de senere årene, fra 6 710 tonn i 2021/2022 til 17 600 tonn i 2025/2026 (Bondebladet, 2026). De mener økt pris og tilskudd til proteinvekster over jordbruksavtalen, sammen med god tilgang på såkorn og deres egne avtaletillegg på

14 øre for erter og 22 øre for åkerbønner de siste årene, har bidratt til økningen. FKA oppfordrer til ytterligere økt produksjon, gjerne ved å benytte erter og åkerbønner i vekstskifte istedenfor å benytte bygg, som bransjen nå har overproduksjon av.

Produksjonsutfordringer og teknologiutvikling

I dag utgjør belgvekster bare om lag 2,5 prosent av dyrkingsarealet, hovedsakelig i Østlandsregionen, men potensialet anslås til å være sju ganger høyere. Abrahamsen mfl. (2019) skriver videre at dyrkingspotensialet først og fremst er definert av areal, klima, topografi og hvor det er vekstforhold for proteinvekster. Norske feltforsøk har vist at dyrking er mulig fra kystklima i sør til indre dalstrøk, men krever sorter med tilstrekkelig tidlig modning og høy kuldetoleranse (Mohammadi S. L., 2024a). De viktigste agronomiske utfordringene er risiko for forsinket modning i kjølige og fuktige høster, samt legde og sykdomsangrep i tett bestand. Tilstrekkelig drenering og riktig såtid er avgjørende for å unngå avlingsreduksjon. Klimaendringene kan imidlertid gi både utfordringer og muligheter. Varmere somre og lengre vekstsesong kan utvide dyrkingsområdet nordover, men også øke risikoen for tørkestress og nye skadedyr. Vekstskifte på åkerbønner og erter bør være minimum seks år, men trolig bør det ligge på åtte år, mener Abrahamsen mfl. (2019) på grunn av blant annet fare for vekstfølgesykdom.

Et sentralt hinder for rask oppskalering er lav avlingsstabilitet og manglende infrastruktur for håndtering og bearbeiding. Store år-til-år-variasjoner i avling henger sammen med værforhold og sortenes ulike modningstid. Teknologisk utvikling bidrar imidlertid til store fremskritt. Kameraer montert på droner og dataprogrammer kan brukes til å følge med på hvordan åkerbønneplantene vokser, hvor grønne de er og hvor stor avlingen kan bli, allerede tidlig i vekstsesongen. (Mohammadi S. U., 2024b). Slike verktøy gir bønder og foredlere et effektivt grunnlag for presisjonsjordbruk og bedre sortsvalg.

Sortsutvikling åkerbønner

Sortsutviklingen har særlig rettet seg mot å forbedre egenskaper som høy og stabil avling, tidlig modning og sykdomsresistens. Feltforsøk gjennomført ved NMBU, NIBIO og Graminor viste at åkerbønnesortene Birgit, Stella, Bobas og Macho kombinerer høy avling (600–640 kg/dekar) med god stabilitet på tvers av ulike vekstforhold (Mohammadi S. L., 2024a). Disse sortene vurderes som godt egnet for norsk dyrking og kan inngå i videre foredlingsarbeid.

2.2.2 Særskilt arealtilskudd for oljefrø og proteinvekster

I jordbruksoppgjøret 2024 ble avtalepartene enige om å stimulere til økt produksjon av oljefrø og proteinvekster ved å innføre et særskilt arealtilskudd for disse vekstene som ble lagt til arealtilskudd for korn. I prop. 105 S. (2023-2024) står det:

Arealtilskuddene er viktig for lønnsomheten i kornproduksjon og bidrar til å jevne ut lønnsomhet mellom ulike deler av området der kornproduksjon er mulig. Partene er enige om at arealtilskuddene også kan benyttes til å stimulere til mer produksjon av hvete og proteinvekster. Ved å innføre ekstra arealtilskudd for hvete på 100 kroner per daa og 200 kroner for proteinvekster vil produksjon av disse vekstene bli relativt sett mer lønnsomme enn bygg som det er risiko for overskudd av. Ekstra arealtilskudd for proteinvekster vil også stimulere til vekstskifte.
(Prop105 S, 2024)

Det er for tidlig å vurdere virkningen av det særskilte arealtilskuddet, men ifølge Felleskjøpet har tilskudd vært et viktig bidrag til den betydelige økningen i dyrkingsomfang i vekstsesongen 2025/2026 (Bondebladet, 2026).

2.2.3 Risikofaktorer

Sykdommer, insekter og antinæringsstoffer

Sykdommer er en av de største utfordringene ved dyrking av åkerbønner i Norden. Den mest alvorlige sykdommen er sjokoladeflekk, en soppsykdom som kan føre til store tap i avling, særlig i perioder med mye fuktighet og regn. Studier viser at ulike sorter reagerer svært forskjellig på sykdommen, noen tåler den godt, mens andre er mer utsatt. Dette betyr at valg av sort er svært viktig for å redusere risiko for sykdom. God sykdomshåndtering bygger på flere tiltak samtidig, blant annet bruk av robuste sorter, riktig vekstskifte og målrettet bruk av plantevernmidler når det er nødvendig. I tillegg kan droner med kamera brukes til å oppdage tidlige tegn på sykdom i åkeren, slik at tiltak kan settes inn før skadene blir store. (Mohammadi S. U., 2024c).

Når det gjelder insektangrep, er forekomsten i Norge foreløpig lav, men klimaendringer kan føre til økt risiko for skadedyr som bladlus og viklere. Frøene inneholder naturlige antinæringsstoffer som vicine, convicine, tanniner og saponin, som i høye nivåer kan redusere næringsopptak og fôrkvalitet. Gjennom moderne avl er det utviklet linjer med lavere innhold av slike forbindelser, noe som gjør dem mer egnet til både mat og fôr (Crépon, 2010) (Mohammadi S. U., 2024c).

Prisrisiko

For åkerbønner og erter er det ingen målpris, og for oljefrø ble det også i jordbruksforhandlingene for sesongen 2025/2026 besluttet å suspendere målpris.

Konkurransen mot alternative protein- og oljekilder er store. Tufte & Inderhaug, 2022, skriver at det vil innebære en risiko for bonden å dyrke åkerbønner eller erter til humant konsum dersom avlingene av ulike årsaker ikke skulle oppnå matkvalitet. For å avhjelpe dette vil det være viktig at hele verdikjeden er villig til å finne løsninger for å dele på risikoen. Videre vil et godt samarbeid med kraftfôrindustrien for å sikre alternative avsetningskanaler ved dårlig avlinger være avgjørende.

2.3 Aktører og anlegg i foredlingsmarkedet

Anleggsstrukturen i kornbransjen har vært mer eller mindre uendret siden 70- 80-tallet. De investeringene som har blitt gjort, har først og fremst skjedd innen datastyring, mottakskapasitet og prøvetakning, mens lagringskapasiteten er så å si uendret. Lagringskapasiteten er under press, og det er lite rom for utvidet sortering på sorter og bruksområder.

Verdikjeden for åkerbønner og erter

Av et totalt dyrkningsareal av erter og åkerbønner på ca. 37 500 dekar går det aller meste av avlingene til produksjon av kraftfôr (Tufte & Inderhaug, 2022).

Per 2025 viser Kornguiden at elleve av de 52 mottakene til Felleskjøpet og samarbeidende aktører har mottak av erter og åkerbønner i dag (Felleskjøpet, 2025). På samme tid har to av seks Strand Unikorn-mottak mulighet til å ta imot åkerbønner og erter, skjønt ikke nødvendigvis begge varene på begge steder samtidig. Av samarbeidende aktører har fire av Norgesfôr-møllene mottak av åkerbønner og erter.

Tørkekapasitet er en stor utfordring i en allerede presset anleggsstruktur. Det er strengere krav til tørking av erter, og spesielt åkerbønner. Åkerbønner trenger lang tørketid på lavere temperaturer dersom de skal bli tørre helt igjennom og oppnå lagringsstabil kvalitet. Anleggene vil derfor måtte bruke både mer tid og energi for å tørke belgvekster sammenliknet med korn. I tillegg kan vanninnholdet i åkerbønner ofte være høyt. Resultatet av at det kommer inn store partier med våt avling vil være at det ikke er kapasitet til god håndtering. Enkelte kornmottak har ordnet seg slik at de ikke tar imot og tørker erter og åkerbønner i kornsesongen. Disse tar bare imot ferdig tørkede avlinger fra bonden. Bransjen opplyser også at det er utfordrende å ta imot erter og åkerbønner på anlegg med mottak av mathvete, grunnet strenge krav om mindre enn én prosent innblanding av erter og åkerbønner i mathveten.

Ifølge Tufte og Inderhaug (2022) er det behov for å bygge en verdikjede som kan ivareta produksjonen av erter og åkerbønner til modning for humant konsum på en rasjonell måte. For store aktører slik som

kornhandlerne kan det være utfordrende å få til rasjonelle og økonomisk bærekraftige verdikjeder med marginale varestrømmer. Det kan være mer hensiktsmessig om bønder som er interessert i denne typen produksjon inngår direkte kontrakter med fabrikker som kan prosessere råvaren til ferdig produkt. Bonden kan selv lagre og tørke råvaren på gården, og så kan kornhandleren tilrettelegge for transport og logistikk til fabrikk. Med andre ord foreslår (Tufte & Inderhaug, 2022) å «hoppe over» det tradisjonelle kornmottaket som et ledd i verdikjeden, i det minste i en innledende fase før produksjonsvolumene blir større.

Verdikjeden for oljefrø

Der verdikjeden for tørkede åkerbønner og erter til mat er under utvikling, er verdikjeden for norsk raps til matproduksjon mer etablert. Det er en viss produksjon av oljefrø til mat per i dag og en medfølgende mottaks- og distribusjonslinje. Norsk Matraps er med merkevaren Odelia den desidert største aktøren. 170 andelseiere produserer for dem på kontrakt, og anlegget de leverer til er Mysen kornsilo. Askim Frukt- og Bærpresseri brukes til foredlingen fra frø til olje. Det aller meste av den norskproduserte rapsoljen, både den fra Norsk Matraps og fra andre, mindre aktører, selges til dagligvaremarkedet.

3 Vurdering av et tilskudd og bevilgningsbehov

3.1 Matkorntilskuddet

Ordningen for matkorntilskudd omfatter foretak som benytter norskprodusert korn i produksjon av mel eller andre cerealprodukt som blir nyttet til mat. Formålet er å sikre avsetning av norskprodusert korn, og å styrke konkurransekraften til norsk cerealindustri (Prop. 1 S (2020–2021)). Bestillingen i avsnitt 1.1) er å vurdere hvordan et nytt tilskudd kan implementeres med matkorntilskuddet som mal, slik at det eventuelt kan innføres fra kornsesongen 2026–2027.

Matkorntilskuddet er hjemlet i forskrift om pristilskudd i landbrukssektoren §7 annet og fjerde ledd:

«Det kan gis matkorntilskudd til foretak som anvender norskprodusert korn i tilvirkning av mel eller andre cerealprodukter som nyttes til mat.

(...)

Det gis ikke tilskudd etter første og annet ledd dersom varene eksporteres.»

I dag er det i praksis matmellemøllene som kan søke tilskuddet. Per i dag utbetales det til norsk hvete (inkludert spelt), rug, bygg, havre og rughvete. Det er det første bearbeidingsleddet etter tørking av kornet, som søker og mottar tilskuddet.

Foretakene (matmellemøller) kan søke Landbruksdirektoratet månedlig om matkorntilskudd etter den tilskuddsberettigede produksjonen. Tilskuddsmottaker søker om matkorntilskuddet i den digitale søkeportalen AGROS via Altinn. I tillegg til søknaden om matkorntilskudd, som kun gjelder norsk matkorn, skal også totalforbruket av matkorn innrapporteres hvis matmellemøllen har importert korn. Dette for å få den totale oversikten over matkornforbruket i Norge. Rapporten over forbruket av matkorn per måned sendes til SSB og inngår i offentlig statistikk. Etter endt kalenderår, blir alle mottakerne av matkorntilskudd bedt om å sende en oversikt over alt de har produsert av mel og cerealprodukter for at vi skal kunne kontrollere mengden korn de forskjellige aktørene har søkt om tilskudd for. I tillegg blir disse rapportene samlet brukt i statistikk til NIBIO og Helsedirektoratets årlige rapport *Utvikling i norsk kosthold*.

Satsen fastsettes i jordbruksoppgjøret og er 82,0 øre per kilo norsk matkorn for kornåret 2025–2026. De siste fem årene har Landbruksdirektoratet i snitt utbetalt 65 mill. kroner i matkorntilskudd årlig og dette er inkludert det kornåret da satsen var satt til null. Matkorntilskuddet ble satt til null i Jordbruksavtalen 2022–2023. Begrunnelsen var at et høyt nivå på kornpriser internasjonalt førte til en bedre konkurransesituasjon for melforbrukende industri og mølleindustrien.

Nåværende matkorntilskudd er høyt sammenliknet med tidligere år. Tabellen under viser årene 2016–2017 til 2025–2026:

Tabell 5 Matkorntilskudd i avtaleårene 2016-2017 til 2025-2026 (kr/kg)

Jordbruks- avtaleår	2016/ 17	2017/ 18	2018/ 19	2019/ 20	2020/ 21	2021/ 22	2022/ 23	2023/ 24	2024/ 25	2025/ 26
Matkorn- tilskudd	0,310	0,350	0,413	0,471	0,538	0,598	0,0	0,230	0,470	0,820

Satsene fastsettes årlig i Jordbruksavtalen. Det er mange hensyn som ligger til grunn for satsen. De siste årene har satsen tatt høyde for at målprisen på mathvete har økt mer enn for korn ellers. Rundt 70 prosent av kornet det utbetales matkorntilskudd for er hvete. Et annet hensyn er utenlandske priser på tilsvarende vare, som satsen i 2022–2023 viser. Dette var en periode med ekstraordinært høye priser på verdensmarkedet.

3.2 Importvern

En analyse av importvernet krever en vurdering både av tollbeskyttelsen for råvarene (oljefrø, erter og åkerbønner) og tollbeskyttelsen ferdigvarene har (rapsolje og ferdigprodukter som vegetarburgere).

Erter og åkerbønner

Av råvarer til humant konsum har både tørkede erter, åkerbønner og mel av disse null i tollsats.

Tabell 6 Ordinær tollavgiftssats på erter og åkerbønner til humant konsum

Varenummer	Vare	Ordinær tollsats per kg
07.13.1009	Tørkede erter	Tollfri
07.13.5090	Tørkede åkerbønner	Tollfri
11.06.1090	Mel og pulver av erter og åkerbønner	Tollfri

Når det gjelder ferdigvarer med disse råvarene som innsatsfaktor, er bildet mer komplekst. Søker man for eksempel på «vegetardeig» i Tolldirektoratets database over bindene klassifiseringsuttalelser får man opp varenummer 21.06.9098 – *Vegetardeig (erstatning for kjøttdeig)*. Dette varenummeret har en ordinær tollavgiftssats på 31,71 kr per kg, men varen har preferansetoll gjennom EØS-avtalens protokoll 3, og er derfor en RÅK-vare. Tollavgiftssatsene til RÅK-varer skal kompensere for prisforskjellene på bestemte råvarer i produktet, samtidig som de skal gi muligheten for fri konkurranse på industriellet. De fleste RÅK-varer har fast nedsatt tollavgiftssats eller fritak for tollavgift. For de resterende RÅK-varene har importører anledning til å søke Landbruksdirektoratet om nedsatt tollavgiftssats. Satsen beregnes på bakgrunn av ferdigvarens innhold av jordbruksråvarer. Erter og åkerbønner eller produkter laget av disse, er ikke med i råvarelistene knyttet til ordningen, noe som betyr at en RÅK-vares innhold av erter og åkerbønner ikke vil få noen tollsats. På samme vis vil heller ikke norske produsenter kunne søke om prisnedskrivningstilskuddet som er knyttet til RÅK-ordningen, for det de bruker av norske erter og åkerbønner i et produkt (Tuft & Inderhaug, 2022).

Et annet søk på «vegetarburger» i Tolldirektoratets database gir blant annet treff på varenummer 20.04.9099 – *Frys vegetarburger basert på grønnsaker*, som har ordinær tollavgiftssats på 34,92 kr per kg. Her er det mulig for importører å søke om individuell tollnedsettelse og oppnå redusert toll eller nulltoll. Ved en individuell tollnedsettelse er det kun de bestanddelene av produktet som er i direkte konkurranse med norsk produksjon av tilsvarende landbruksvare som får tollavgiftssats. Her må importøren sannsynliggjøre at varen ikke utgjør konkurranse mot norsk produksjon, for eksempel hvis kvalitet, sort eller bruksområde er forskjellig.

Oppsummert kan vi si at det i likhet med råvarene er lav tollbeskyttelse for ferdigvarer av erter og åkerbønner. Dersom forbrukertrendene skulle skifte tilbake mot økt konsum av kjøtterstatningsprodukter, ville med andre ord norskproduserte ferdigvarer møte skarp konkurranse fra importerte alternativer.

Oljefrø

Raps og rybs kan importeres både som råvare i form av oljefrø og som ferdig foredlet olje. På frøene er det toll på fôrråvaren, mens oljefrø til mat er tollfri. Matvarenummeret importeres det dog lite på i dag, mens det på fôr finnes noe volum.

Raffinert rapsolje har en ordinær tollsats på 14,4 prosent, men som følge av frihandelsavtaler kan det importeres tollfritt fra mange land på dette varenummeret.

Som nevnt tidligere er norskprodusert rapsolje kaldpresset, mens hovedtyngden av den importerte oljen er raffinert. Som innsatsfaktor i matindustrien eller storhusholdning konkurrerer derfor ikke norsk olje på samme premisser som den raffinerte oljen, grunnet forskjellige egenskaper ved produktet. Det er likevel riktig å si at importkonkurransen er hard også i dette markedet, for med store prisforskjeller blir industriens villighet til å teste alternative oljer mindre. For forbrukermarkedet er det åpenbart at konkurransen mot importert vare er hard, og det er en utfordring å kommunisere kaldpressingens helsefordeler i møte med store prisforskjeller i butikkhyllene.

Tabell 7 Ordinær tollavgiftssats på oljefrø og rapsolje

Varenummer	Vare	Ordinær tollsats per kg
12.05.1010	Raps- og rybsfrø til dyrefôr	3,41
12.05.1090	Raps- og rybsfrø til mat	Tollfri
15.14.1190	Rapsolje, rå	Tollfri
15.14.1990	Rapsolje, raffinert	14,4%

Vi vil påpeke at konkurransen de norske varene møter ikke kun kommer fra helt identiske produkter. Den norske rapsoljen konkurrerer ikke kun mot importert rapsolje, men også mot solsikke- oliven- og soyaolje. Åkerbønner og erter møter også konkurranse fra kikerter, soyabønner og andre proteinvekster som vi ikke har forutsetninger for å kunne dyrke i Norge. Vi går ikke nærmere inn på denne konkurransen, men påpeker at den er der, både med tanke på matindustrien og forbrukermarkedet.

Beregning av norsk engrospris

For å sammenlikne norsk råvare med importert råvare vil vi ta utgangspunkt i kalkylen for beregning av tollavgiftssatser på korn og kraftfôrråvarer. Det er Landbruksdirektoratet som fastsetter disse satsene, og det gjøres slik at prisen på importert vare, inkludert toll, skal bli tilnærmet lik norsk engrospris. Utgangspunktet for den norske engrosprisen er målprisene på korn. Størrelsen på matkorntilskuddet inngår i kalkylen for beregning av tollavgiftssatsen på korn innenfor matkornkvoten.

Tabell 8 Beregning av norsk engrospris på matkorn

	Målpris
+	Håndteringskostnader (0,17 kr/kg)
-	Prisnedskrivningstilskudd
-	Matkorntilskudd
=	Norsk engrospris

Engrospris på de norske målprisvarene sammenlignes med importprisene ved en norsk havn. Tollavgiftssatsen fastsettes tre ganger i året til differansen mellom den norske engrosprisen og importprisen.

Håndteringskostnaden i kalkylen på 17 øre per kg har høsten 2025 vært gjenstand for vurdering. Satsen ble sist fastsatt i 2021, og før det i 2010. Den seneste gjennomgangen er ikke ferdigstilt enda, men arbeidet viser at det kan være grunnlag for å oppjustere dette elementet i kalkylen fordi håndteringskostnadene har økt. I det videre arbeidet runder vi derfor opp håndteringskostnaden til 20 øre per kg.

I beregningen av norsk engrospris trekkes gjeldende prisnedskrivningstilskudd fra målprisen. Satsene for dette fremkommer i tabellen under:

Tabell 9 Prisnedskrivningstilskudd på konvensjonelt korn, erter og oljefrø/åkerbønner gjeldende i perioden 1.7.2025 – 30.06.2026

Vare	Sats øre per kg
Hvete (inklusive spelt), rug, rughvete, bygg, havre	137,1
Oljefrø, lupiner og åkerbønner	366,8
Fôrerter	243,5

Satsene for prisnedskrivningstilskuddet fastsettes i jordbruksoppgjøret, og tilskuddet skal bidra til å nå ulike mål i norsk landbrukspolitik. De siste årene har satsene for oljefrø og proteinvekster hatt en betydelig økning.

3.3 Vurdering av priskonkurranse mellom norsk og importert råvare

Både erter, åkerbønner og oljefrø konkurrerer mot importerte råvarer, som kan tas inn tollfritt med mat som formål. I det følgende vil vi gjøre noen vurderinger rundt pris på norsk og importert vare, som råvare og som ferdigvare (olje). Vi bruker Felleskjøpets noteringspriser som grunnlag for pris på norsk råvare.

Erter

Etter hva Landbruksdirektoratet erfarer har priser på erter importert på varenummer 07.13.1009 – tørkede erter til mat – ligget på 5-6 kr per kg i 2025. Noteringspris hos FKA så langt i 2026 har vært 5,75 kr per kg. Med dette lagt til grunn får vi denne tilnærmingen til differanse mellom norsk og internasjonal pris:

Tabell 10 Differanse mellom norske og importerte erter i øre per kg

Erter		
	Noteringspris	575,0
+	Håndteringskostnader	20,0
-	Prisnedskrivning	243,5
=	Norsk engrospris	351,5
-	Importpris	550,0
=	Differanse	-198,5

I kalkylen forutsetter vi prisnedskrivingssats tilsvarende den som i dag foreligger på fôrerter. Vi forutsetter at denne satsen også vil gjelde for erter til mat. Som man kan se bidrar denne til å gi en differanse mot importert råvare som er i favør av norsk råvare. Vi vil legge til at det ser ut til å være variasjoner i prisenivå på importert vare. Det kan se ut til at erter til bruksområder hvor det visuelle har betydning, slik som innenfor konserver, importeres til høyere priser enn til bruksområder hvor det visuelle er av mindre betydning.

Vi har tatt utgangspunkt i noteringsprisen på fôrråvare, og det er vårt inntrykk at råvaren til fôr er av samme sort som den som kan brukes til mat. Det er likevel ikke gitt at i en verdikjede hvor ertene skal gå til mat vil prisen være lik som til fôr. Vi ser for oss at erter til mat vil få en høyere enhetskostnad fordi det vil være snakk om et lavere volum enn til fôr, og at det kan være behov for ekstra håndtering og behandling, i form av for eksempel ytterligere rens av partiene. Dette vil trekke prisen på norsk vare opp. I tillegg er erter forholdsvis tunge å tørke da frøoverflaten er liten i forhold til frøstørrelsen (NLR, 2020). Dette er et element som også trekker håndteringskostnaden opp sammenliknet med korn.

Åkerbønner

I 2025 lå prisene på import på varenummer 07.13.5090 – tørkede åkerbønner til mat – på rundt 8,0 kr per kg. Noteringspris hos FKA så langt i 2026 har vært 6,96 kr per kg på åkerbønner. Med dette lagt til grunn får vi denne tilnærmingen til differanse mellom norsk og internasjonal pris:

Tabell 11 Differanse mellom norske og importerte åkerbønner i øre per kg

Åkerbønner		
	Noteringspris	696,0
+	Håndteringskostnader	20,0
-	Prisnedskrivning	366,8
=	Norsk engrospris	349,2
-	Importpris	800,0
=	Differanse	-450,8

Kalkylen gir et resultat som skulle tilsi at norsk råvare har god konkurransekraft mot importert råvare. Vi vil likevel påpeke noen faktorer ved beregningen. Vi ser at importprisen for åkerbønner til fôr er om lag halvparten av prisen på åkerbønner til mat, som vi har brukt i kalkylen. Dette er ikke overraskende, da vi vet at det er andre sorter som brukes til mat enn til fôr. I tillegg vet vi at norske åkerbønner som går til mat dyrkes på kontrakt, og kontraktsdyrking gir generelt en høyere pris til bonden. Erfaringsmessig ligger priser på kontraktsdyrket vare fra 10 til 20 prosent høyere enn listepriiser. Det er med andre ord svært sannsynlig at noteringsprisen vi har tatt utgangspunkt i er for lav.

I tillegg kan det nevnes at åkerbønner er større enn korn, og tørking må derfor skje på lavere temperatur over lengre tid for å oppnå et godt resultat. På samme måte som for erter vil dette trekke opp håndteringskostnadene i kalkylen.

Alle disse faktorene indikerer at avstanden mellom norsk pris og import ikke er like stor som beregningen viser. Likevel virker det sannsynlig at norsk råvare opprettholder konkurransekraft mot importert vare selv med disse faktorene hensyntatt.

Rapsolje

Importpriser på rapsolje fra EU har ligget på rundt 14-15 kr per kg CIF i 2025. Oljefrø er egentlig en vare med målpris, men denne er etter Jordbruksavtalen suspendert i sesongen 2025–2026. Sist det ble satt en målpris var i avtalen for 2021–2022. Årsaken til dette er høye verdensmarkedspriser på oljefrø. Inneværende Jordbruksavtale setter derfor en referansepris på oljefrø med åtte prosent vanninnhold på 7,88 kr per kg. Denne trer i kraft dersom importpris faller under denne fratrasket prisnedskrivningstilskudd og tillagt håndteringskostnader (på 17 øre), det vil si under 4,382 kr per kg. Noteringspris hos FKA så langt i 2026 har vært 8,10 kr per kg på oljefrø.

Hele oljefrø kan, som vist i tabell 7, importeres på kapittel 12.05.1010/1090 i tolltariffen – raps og rybsfrø til henholdsvis dyrefôr/mat. Importstatistikken viser oss at i 2025 har varenummeret for oljefrø til mat blitt lite brukt, mens på oljefrø til fôr har det vært en større mengde. Importprisen på denne råvaren til fôr har ifølge statistikken ligget på rundt 7,20 kr per kg. Andre kilder vi har indikerer at dette kanskje er noe høyt. Siden råvaren i stor grad er lik den som brukes innenlands til foredling av rapsolje, legger vi 7,20 kr per kg til grunn i kalkylen. Vi presiserer at dette kun er for å sammenlikne varer på samme sted i verdikjeden, og ikke fordi det virker aktuelt å importere oljefrø for pressing innenlands.

Tabell 12 Differanse mellom norske og importerte oljefrø i øre per kg

		Oljefrø
	Noteringspris	810,0
+	Håndteringskostnader	20,0
-	Prisnedskrivning	366,8
=	Norsk engrospris	463,2
-	Importpris	720,0
=	Differanse	-256,8

Satsen for prisnedskrivning bidrar stort til at differansen mellom norsk og importert vare ender som den gjør. Vi vil legge til at brorparten av rapsoljeproduksjonen i dag er basert på råvare som er kontraktsdyrket, og vi forventer derfor at noteringsprisen vi har tatt utgangspunkt i over er lavere enn i realiteten. Som vi har sett tidligere er det nulltoll fra de landene det er mest aktuelt for oss å importere fra, og vi trekker derfor ikke fra noen tollavgiftssats på importprisen.

Til forskjell fra tørkede erter og åkerbønner er norsk rapsolje en vare som er lett tilgjengelig for forbrukeren gjennom dagligvaremarkedet. Det er derfor interessant å se litt på hva slags utsalgspriser den norske varen konkurrerer mot. Det er store prisforskjeller mellom kjedenes egne merkevarer (import) og norsk rapsolje. Til eksempel ligger Odelia rapsolje til steking med omtrent 165-170 kr per liter i utsalgspris i lavpriskjedene, mens rimeligste EMV ligger til rundt 34 kr per liter. Av andre merkevarer (a-brand) er Ybarra den største konkurrenten til Odelia. I likhet med Odelia selges også Ybarra på glassflaske, noe som i oljehyllen kommuniserer en høyere kvalitet på varen, men Ybarra er raffinert og ikke kaldpresset. Denne ligger i et slags mellomstikk mellom EMV og norsk vare, på rundt 120 kr per liter. Man trenger for øvrig rundt 3,5 kg oljefrø for å utvinne en liter rapsolje.

Med andre ord virker det klart at norskprodusert olje ikke kan konkurrere på verken pris eller mengde mot import. Uten muligheter til å raffinere den norske oljen konkurrerer den heller ikke om de samme bruksområdene. Det virker likevel sannsynlig at dersom prisdifferansen mot import kan minskes noe, parallelt med at kaldpressingens helsemessige fordeler blir bedre markedsført, kan norsk rapsolje klare å ta tilbake noe av markedsandelene den har mistet.

3.4 Behovet for tilskudd

Over har vi sett nærmere på priskonkurransen mellom norsk og importert råvare for hver av de tre varegruppene denne rapporten omhandler. Som vi har påpekt er det usikkerhetsfaktorer knyttet til hver av kalkylene. Vi er blant annet usikre på hvilken listepriis det er riktig å ta utgangspunkt i når det er snakk om råvare til mat, men vi har en antakelse om at den er høyere enn noteringsprisen vi har brukt. Vi ser også at det kan være kostnader forbundet med håndteringen av disse råvarene som gjør at dette elementet blir dyrere enn i beregningen av engrospris på matkorn. I tillegg er variasjoner i importprisene avhengig av om det skal brukes til mat eller fôr, og om det visuelle ved råvaren har betydning eller ei. Alle disse usikkerhetene kan innebære at differansen mellom norsk engrospris og importpris ikke er lik som det vi har funnet.

Bildet som tegner seg, er likevel en konkurransesituasjon der norsk råvare ser ut til å stå seg godt mot importert råvare. Høye satser for prisnedskrivningstilskudd er sterkt medvirkende til dette. Hensikten med et nytt tilskudd vil være å øke bruken av norske råvarer som erstatning for importerte råvarer, men det ser ikke ut som at råvareprisen utgjør begrensningen per i dag.

Årsaken til at norskprodusert råvare brukes i såpass liten grad inn i matindustrien, synes å være andre faktorer. Blant disse kan vi nevne liten mulighet for stordriftsfordeler grunnet begrenset tilgang på norsk råvare, investeringsbehov hos kornforhandlerne for å kunne håndtere og sortere partier til ulike formål og bruksområder, samt manglende mulighet for innenlands raffinering av rapsolje. I tillegg spiller lav etterspørsel og betalingsvillighet hos forbrukerne inn.

Vi vil legge til at dette er bildet vi ser per i dag, og råvarepriser er kjent for å variere. Noen år frem i tid kan situasjonen være en annen enn den er nå, og grunnlaget for et tilskudd vil da muligens være mer til stede.

Et potensielt bevilgningsbehov

Hvis det likevel skal innføres et nytt tilskudd for åkerbønner, erter og oljefrø, så har vi laget et omtrentlig anslag for bevilgningsbehovet.

Som vi har sett tidligere er det en etablert produksjon av oljefrø til mat i dag, med gjennomsnittlig drøye 600 tonn årlig. Produksjonen i inneværende kornår har vært høy, og denne trekker snittet opp. For å gi et representativt bilde av nåsituasjonen legger vi til grunn dette kornårets kvantum til mat på 760 tonn i den videre beregningen.

Bruken av norske modne erter og åkerbønner til mat har vi anslått til å være inntil 1 000 tonn per år av begge produksjonene samlet.

For enkelhets skyld kan vi ta utgangspunkt i matkorntilskuddssatsen for å illustrere et bevilgningsbehov. Matkorntilskuddet er i dag satt til 82 øre per kg. Med utgangspunkt i mengdene over vil et bevilgningsbehov med en sats på 82 øre per kg erter og åkerbønner, og oljefrø, bli henholdsvis 0,8 og 0,6 mill. kroner. Mengdene som går til mat er som nevnt begrenset i dag, og det er lite sannsynlig at det vil komme noe plutselig hopp i etterspørselen.

Hvordan industriens etterspørsel etter belgvekster vil utvikle seg i tiden fremover er vanskelig å forutse, men det henger nært sammen med forbrukerens villighet til å kjøpe norske produkter og gå over til mer vegetabiliske proteinkilder. Som vi har sett tidligere har norske kvinner og menn et gjennomsnittlig inntak av rundt 50 gram belgvekster i uken i dag. Dette er mindre enn én porsjon, som er regnet som 100-150

gram ferdigkokt vare. Kostholdsrådene angir ikke noen spesifikk mengde, men anbefaler belgvekster til middag minst én gang i uken. I tillegg er det anbefalt å ha belgvekster som tilbehør ved andre måltider.

Dagens inntak av belgvekster på 50 gram per person per uke, tilsvarer rundt 14 608 tonn for hele den norske befolkningen. Denne mengden inkluderer alle belgvekster så ikke bare åkerbønner og erter, men også for eksempel kikerter, linser og brune bønner som vi ikke har forutsetninger for å dyrke i Norge. Hvis den norske befolkningens inntak av belgvekster nærmer seg kostrådene, som kan være mellom 150 til 200 gram belgvekster per person per uke, vil etterspørselen etter belgvekster være på mellom 44 000 og 58 000 tonn i året. Tabell 3 viser potensiell mengde vi kan produsere av erter og åkerbønner i Norge, som henholdsvis er 54 500 og 39 700 tonn. Dersom forbrukerens inntak av åkerbønner og erter nærmer seg kostrådene belgvekstanbefaling, er dette mengder som kan produseres i Norge. Arealene som da må benyttes for å nå potensiell mengde erte- og åkerbønneproduksjon er henholdsvis på 160 200 og 113 300 dekar. Dette er mellom 6 og 8 ganger så store arealer enn det vi utnytter i dag.

Det kommer til å ta tid før norske spisevaner eventuelt endrer seg (såpass) til at vi når inntakene på mellom 150 og 200 gram belgvekster per person per uke, og den dagen vi eventuelt oppnår dette konsumet vil det være svært sannsynlig at deler av forbruket kommer av importerte alternativer og ikke kun fra de norskproduserte råvarene vi omtaler i denne rapporten.

4 Oppsummering av funn og forslag til veien videre

4.1 Oppsummering

Direktoratets gjennomgang viser at råvareprisen ikke er det springende punktet for bruk av norske erter, oljefrø og åkerbønner i norsk matvareindustri. Med dagens satser for prisnedskrivningstilskudd, har ikke matindustrien en konkurranseulemppe dersom de velger å bruke norsk råvare framfor import i sin produksjon. Det vises for eksempel ved at den norske rapsoljeproduksjonen vi har til mat, selges til en betydelig høyere pris enn substituerende importert vare.

Når det likevel ikke produseres mer i Norge (til fôr og mat), skyldes det nok derfor andre forhold, både på produksjonssiden og etterspørselssiden.

Skalafordele er nok også gjeldende både på produsentnivå og for industriens etterspørsel. Det kreves relativt store mengder av råvaren for å få til en rasjonell produksjonslinje, det være seg olje eller vegetarburgere. På råvaresiden kan det også være skalaulempen for norsk produksjon. Det kan være utfordrende å få til store nok mengder som har riktig veksttid som passer inn i et naturlig vekstskifte. I tillegg er tørkekapasitet og mottakslinjer for større partier av oljefrø og belgvekster en utfordring.

Innledningsvis definerte vi noen spørsmål som kunne hjelpe oss å besvare hvorvidt et nytt tilskudd kan øke matindustriens forbruk av norske modne belgvekster, erter og oljefrø:

1. Grovt estimat for hvor mye industrien kan bruke av norskprodusert modne oljefrø og belgvekster, på kort og mellomlang sikt
2. Hva som kan være mulig for norske produsenter å levere, på kort og mellomlang sikt
3. Hva prisen må være for at det skal være interessant å bruke norsk framfor import
4. Ut fra (1), (2) og (3) - hva er bevilgningsbehovet?
5. Hvordan kan tilskuddet (eventuelt) forvaltes og regelverket tilpasses?

I starten av arbeidet jobbet vi ut ifra en antagelse om at prisforholdet norsk/import råvare tilsa at et tilskudd kunne innføres for å både øke industriens etterspørsel og norsk produksjon av belgvekster. I arbeidets gang kom det altså fram at et pristilskudd ikke nødvendigvis var det avgjørende punktet.

Under følger likevel en oppsummering av funnene våre for hvert av spørsmålene:

1. Etterspørselen fra industrien

Hva skal komme først – etterspørselen etter belgvekster eller tilbudet i dagligvarehandelen? Bruken av belgvekster jobber i motvind ettersom mange av de eksisterende matvarene er ultraprosesserte kjøttstatningsprodukter. Siden vi ikke spiser i tråd med kostholdsanbefalingene, er det behov for en endring i kostholdet vårt for at industrien også skal etterspørre større mengder belgvekster. Da kan de nær 1 000 tonnene med åkerbønner og erter samlet, som vi har estimert til årlig bruk i humant konsum mangedobles.

For oljefrø har industrien hatt et forbruk på 760 tonn norsk råvare den inneværende sesongen til humant konsum. Dialogen med matoljeindustrien har vist at det er et potensial for økt salg av kaldpresset olje istedenfor importert raffinert olje. Matindustrien som etterspør de største mengdene av rapsolje, har imidlertid behov for raffinert olje for at de kan inkluderes i matvarer og ikke gi ekstra lukt, smak og farge til ferdigproduktet. Det er ikke raffineringmuligheter i Norge i dag og det vurderes som lite sannsynlig at det vil etableres.

2. Produksjonspotensialet

Den største andelen av produksjonen av belgvekster og oljefrø går per i dag til fôrindustrien. Mange av de samme utfordringene som er gjeldende i verdikjeden for åkerbønner, erter og oljefrø til fôr, er også gjeldende for verdikjeden til humant konsum.

Abrahamsen (2019) har sett på potensialet for produksjon av olje- og belgvekster. De viser at en fremtidig produksjon kan mangedobles, hvis det legges til rette for dette. Dette er produksjon både til fôr og mat, og behovet for belgvekster og oljefrø i kraftfôr er økende (Bondebladet, 2026) og derfor viktig å ta med i beregningen at produksjonen til mat kan gå på bekostning av produksjonen til fôr. Det er de beste kornområdene i Norge, som er best egnet for belgvekst- og oljefrøproduksjon, og vekstene kan bare sås i vekstskifte på 6 til 8 års mellomrom. Foreløpig er mengdene små sammenlignet med mengdene til fôr, så vi ser ikke dette som en utfordring foreløpig. Interessen for å bruke belgvekster og oljefrø inn i et naturlig vekstskifte er økende, og dermed positivt for produksjonen av både fôr og mat.

3. Pris til industrien

Vi har sammenliknet priser på norske råvarer mot importerte alternativer for hver av varene. Vi tar noen forbehold i beregningene. For det første har vi tatt utgangspunkt i noteringspriser, siden det ikke finnes tilgjengelig målpriser for noen av varene. Vi vet at den produksjonen som skjer til mat i dag er basert på kontraktsdyrking, som vi erfarer kan ligge 10 til 20 prosent over standard listepriiser. For det andre krever både åkerbønner og erter lengre tørketid enn korn, noe som trekker opp håndteringskostnaden i kalkylene.

Pris på import er estimert ut fra handelsstatistikken, supplert med informasjon fra industrien. Det er dermed stor usikkerhet med hensyn til disse prisene.

Beregningene våre viser at de norske varene har tilsynelatende god konkurransekraft mot tilsvarende importerte råvarer. Prisnedskrivingstilskuddet bidrar stort til å ta ned kostnaden for de norske råvarene. Årsaken til at ikke modne erter, åkerbønner og oljefrø i større grad inngår i norsk matindustri i dag synes å skyldes andre faktorer enn prisen på råvarene.

Norsk produksjon av rapsolje skjer ved kaldpressing, noe som gir en olje med andre egenskaper og andre bruksområder enn det importerte, raffinerte oljer gir. Rapsoljens nedslagsfelt per i dag er derfor hovedsakelig dagligvaremarkedet, hvor den også er å finne allment tilgjengelig i de fleste butikker, om enn til en mye høyere pris enn andre oljer. Selv om det er ønskelig at den norske oljen opprettholder sin markedsandel gjennom markedsføring av kvalitet og kaldpressingens helsefordeler, vil det i tilfelle måtte ivaretas gjennom andre virkemidler.

Tørkede erter dyrkes i liten grad i dag med humant konsum som formål. Modne erter til konserver krever et tiltalende utseende og kvaliteter som oppfører seg forutsigbart under koking, og råvarene til denne produksjonen importeres kun i dag. Innenfor erter til utvinning av protein har produktspesifikasjonen for råvarene kombinert med stabil tilgang på råvare vært bakgrunnen for import. Åkerbønner er i en fase hvor det forskes på nye sorter tilpasset det norske klimaet. Det er noe utprøving av nye bruksområdet for både erter og åkerbønner, men verdikjeden fra mottak til foredling må videreutvikles. Felles for begge er at norske kornmottak har begrenset kapasitet til å håndtere og sortere flere varestrømmer enn det dagens drift krever.

Vi har også sett at selv om erter, åkerbønner og oljefrø kan ha adekvat konkurransekraft som råvare så er de utsatt for sterk importkonkurranse på ferdigvareledet.

4. Bevilgningsbehovet

Fra prissammenlikningene mellom norsk og importert råvare anser vi at det ikke er noe åpenbart behov for et nytt tilskudd for å gjøre råvaren mer attraktiv per i dag. Dersom man likevel skulle ønske å innføre et tilskudd ville bevilgningen vært av begrenset størrelse, grunnet relativt lave produksjonsmengder i dag. Inneværende sesongs produksjon av oljefrø til mat har vært på 760 tonn, og vi har estimert årlig forbruk av erter og åkerbønner til mat til inntil 1000 tonn til sammen. Om man eksempelvis legger til grunn en

tilskuddssats tilsvarende matkorntilskuddet på 82 øre per kg vill dette utgjøre en bevilgning på 1,4 mill kroner samlet for alle tre produksjonene.

Dersom vi tenker oss at det på mellomlang sikt kan være oppnåelig at den norske befolkningen inntar en mengde per pers i uken tilsvarende Helsedirektoratets middagsanbefaling (150 gram) vil dette bety konsum av rundt 44 000 tonn belgvekster i året. Det vil bety en tredobling av dagens inntak, noe som på papiret kan dekkes av økt norsk produksjon. Det er likevel lite sannsynlig at ikke importerte belgvekster vil utgjøre en andel av dette forbruket.

5. Forvaltning og regelverk

Dette punktet svarer vi ut fordi det er en del av utredningens opprinnelige bestilling. På bakgrunn av funnene vi har gjort har vi valgt å sette omtalen av forvaltning og regelverk sist i rapporten, se kapittel 5 lenger nede for nærmere beskrivelse.

Et eventuelt nytt tilskudd for åkerbønner, erter og raps/rybs kan inkluderes i samme paragraf som matkorntilskuddet i pristilskuddsforskriften (§ 7). Ved utformingen av rammene rundt tilskuddet, er det nødvendig å sette tydelige regler for når en søker kan motta tilskuddet – hva innebærer første bearbeiding av varen. Fordi det forut for endringen av forskriften vil skje en grundig behandling av saken i jordbruksforhandlingene, og dessuten at forskriftsvedtaket vil være et begunstigende vedtak, mener vi at en seks ukers høringsfrist av en eventuell endring i forskriften kan være tilstrekkelig. Dersom det bestemmes at et nytt tilskudd skal tre i kraft 1. juli 2026, bør det utarbeides et høringsbrev og høringsnotat som både gir tid til å gjennomføre høring, bearbeide høringssvar og utarbeide forskriften som skal vedtas og kunngjøres av Landbruks- og matdepartementet.

Forvaltningen av tilskuddet kan skje via fagsystemet AGROS på samme måte som for matkorntilskuddet. Her vil det være behov for ressurser og tid for å etablere en ny løsning tilpasset et nytt tilskudd. Dette vil muligens kunne skje i løpet av andre halvår 2026 med en eventuell tilbakevirkende kraft for tilskuddet til 1. juli 2026.

4.2 Forslag til videre arbeid

Vi ønsker å påpeke følgende punkter som kan vurderes dersom målet er økt norsk produksjon av oljevekster, erter og belgvekster:

- I jordbruksavtalen 2024 ble det enighet om å innføre særskilt arealtilskudd for oljefrø og proteinvekster som ble lagt til arealtilskudd for korn. Effekten av det særskilte arealtilskuddet bør evalueres innen et par år.
- Opplysningsvirksomhet av proteinvekster og oljefrø kan være et virkemiddel for å påvirke etterspørselen etter norske planteproteiner i befolkningen, for å nå målet om økt selvforsyningsgrad.
- Videre utvikling av åkerbønnesorter med stabil avling, tidlig modning og lavt innhold av antinæringsstoffer.
- Det er behov for investeringer på mottak, cellekapasitet, sortering, tørking og lagring av belgvekster og oljefrø hos kornmottakene.
- Tilskudd til vekstskifte med olje- og proteinvekster i korn ble utredet av Landbruksdirektoratet som en mulig del av et utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis (Landbruksdirektoratet, 2024). Utredningen beskriver at om et tilskudd har som hovedformål å stimulere til bedre jordhelsepraksis må dette være overordnet andre mål, som for eksempel økt produksjon av spesifikke vekster.
- Rådgiving om dyrking av olje- og belgvekster er et viktig bidrag og man kan vurdere en styrking av Norsk Landbruksrådgiving.

5 Organisering og forvaltning

I oppdraget vi er gitt skal vi beskrive hvordan et eventuelt nytt tilskudd kan forvaltes og hvordan et regelverk kan utformes. Her inkluderer vi denne beskrivelsen, på tross av vår konklusjon om å ikke anbefale et nytt tilskudd.

5.1 Forslag til tilpasning av regelverk i pristilskuddsforskriften

Tilskuddet skal utvikles etter samme modell som matkorntilskuddet. Dette tilskuddet bestemmes i jordbruksavtalen, og gjennomføres gjennom jordlova § 18, Forskrift om pristilskudd i landbrukssektoren §7 annet ledd, og satser bestemt i jordbruksavtalen punkt 6.9.

Det heter i:

LOV-1995-05-12-23 Lov om jord (jordlova)

§ 18 *Føresegner om tilskot*

Etter retningslinjer fastsett av Stortinget, kan departementet fastsette føresegner om fordeling og vilkår for utbetaling og formidling av tilskot etter jordbruksavtalen eller liknande tilskot, herunder atterhald og avkorting av tilskot, utestenging frå ei ordning, og rente ved krav om tilbakebetaling.

Er det gitt tilskot med heimel i føresegn etter første ledd, og det er fatta endeleg vedtak om å betale tilskotet tilbake, er vedtaket tvangsgrunnlag for utlegg

Det heter i

FOR-2008-12-19-1490 Forskrift om pristilskudd i landbrukssektoren § 7:

«§ 7. Tilskudd for korn, andre kraftfôrråvarer og kraftfôr

Det kan gis prisnedskrivningstilskudd til foretak som kjøper norskprodusert korn og andre vekster omfattet av kap. 6.8 i jordbruksavtalen fra produsent (kornkjøper) og som videreselger varen eller anvender den i kommersiell matmel- eller kraftfôrindustri, med unntak av fremstilling av fiskefôr.

Det kan også gis tilskudd til foretak som importerer karbohydratråvarer til kraftfôr, jf. jordbruksavtalen kapittel 6.8, eller forbruker innenlandsk foredlede karbohydratråvarer som omfattes av forskrift 22. desember 2005 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer § 22 annet ledd.

Det kan gis matkorntilskudd til foretak som anvender norskprodusert korn i tilvirkning av mel eller andre cerealprodukter som nyttes til mat.

Det kan gis frakttilskudd til kornprodusent eller kornkjøper for transport av korn, durra, mais, kli og soya, og til husdyrprodusent for transport av kraftfôr.

Det gis ikke tilskudd etter første og annet ledd dersom varene eksporteres.

Det heter i jordbruksavtalen 2025-2026

«6.9 Matkorntilskudd *Tilskuddet settes til 82 øre per kg fra 1.7.2025.* Produsent av matmel og andre cerealprodukter skal rapportere månedlig forbruk av norsk og importert korn til Landbruksdirektoratet.»

Forslag til bestemmelse pristilskudd forskriften § 7 (nytt tredje ledd)

Dersom det skal gis tilskudd til belgvekster og oljefrø, foreslås dette gjort gjennom et nytt tredje ledd i den allerede eksisterende § 7 i pristilskudd forskriften slik: «Det kan gis belgveksttilskudd til foretak som anvender norskproduserte modne belgvekster og oljefrø (åkerbønner, erter, raps og rybs) i produkter som nyttes til mat.»

Forslaget gir en enkel regel som gir et grunnlag for å gi tilskudd til norskproduserte belgvekster. Det er mulig at det vil være behov for å spesifisere nærmere hvilke typer belgvekster innenfor åkerbønner, raps, rybs og erter, (herunder bearbeidingsgrad innenfor disse typene) som skal få tilskudd. Slik forholdet

mellom forskriften og jordbruksavtalen er i dag, jf. modellen med matkorntilskudd, kan en slik spesifisering fremgå av jordbruksavtalens satser. En slik måte å regulere på vil bygge på forutsetningen i Hovedavtalen for jordbruket (1992) § 1-1 som sier:

«Avtaleverket for jordbruket har til formål å *regulere tiltak* som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket, og *som ikke er uttømmende regulert ved lov, stortingsvedtak eller forskrift.*»

Avtalen legger altså opp til at det er mulig å supplere en forskrift med bestemmelser som fremgår av den årlige jordbruksavtalen. Dette kan omfatte satser. Det er praksis for at satsene også kan settes til null for et enkelt år når dette fremstår som riktig. Dette gir en fleksibilitet når det gjelder å følge opp det som blir avtalt i de årlige jordbruksavtalene.

5.2 Forslag til endringer i prisnedskrivningstilskuddet

Som tidligere nevnt forutsettes det at prisnedskrivningstilskuddet som gjelder for produksjon til fôr, også vil gjelde produksjon av de aktuelle råvarene for matindustrien. Prisnedskrivningstilskuddet har i dag én sats for oljefrø, lupiner og åkerbønner, og en annen sats for fôrerter. Satsen for erter bør også gjelde erter til mat.

5.3 Forslag til forvaltning av et tilskudd

For å søke om matkorntilskudd, søker man via Altinn og kommer videre til Landbruksdirektoratets digitale søknadsportal AGROS. Det digitale søknadsskjema er strukturert som følger:

- Opplysninger om foretaket vil automatisk bli hentet fra Brønnøysundregisteret.
- Opplys navn, mobilnummer og e-postadresse til virksomhetens kontaktperson.
- Angi søknadsperiode (per måned eller halvårlig)
- Registrer forbruk av norsk matkorn.
- Ved forbruk av importert matkorn skal dette også registreres.
- Eventuelle tilleggsopplysninger eller kommentarer legges til ved slutten av søknaden.
- Send inn søknaden når utfyllingen er fullført. Det er mulig å lagre søknaden underveis og gjenoppta den på et senere tidspunkt.

Søknadsskjemaet som viser mengde forbruk av norsk matkorn, kan typisk se slik ut:

Registrere forbruk av matkorn

I henhold til dette søkes det om matkorntilskudd slik det fremgår av beregningen nedenfor.

Kornart	Start-beholdning	Innkjøpt vare	Ikke mat	Solgt	Rest-beholdning	Tilskudds-berettiget	Sats	Matkorn-tilskudd	Handler
Hvete	0	32 020	0	0	0	32 020	0,82	26 256,4	 
Rug	0	32 380	0	0	0	32 380	0,82	26 551,6	 
Havre	0	364 620	0	0	0	364 620	0,82	298 988,4	 
Sum tilskuddsberettiget matkorn						429 020		351 796,4	

Ved en eventuell innføring av belgvekst- og oljefrøtilskudd, vil det være mulig å bruke et tilsvarende system i og med at søknaden kun skal regne ut mengde forbruk i kg ganger satsen. Det må vurderes om et nytt tilskudd kan inkluderes inn i det eksisterende skjemaet for matkorntilskudd eller om det må opprettes en helt ny ordning.

6 Referanser

- 105S, P. (2024). *ndringer i statsbudsjettet 2024 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppkjøret 2024)*. Oslo: Landbruks- og matdepartementet.
- Abrahamsen, U. W. (2019). *Muligheter for økt proteinproduksjon på kornarealene*.
- Animalia. (2016). *Faktanotat: Spørsmål og svar om produksjon og produksjonspotensial for protein av høy kvalitet fra belgvekster og oljevekster i Norge, dvs vekster som brukes eller kan brukes til menneskemat*. Oslo: Animalia.
- beskyttedebetegnelser.no*. (2023). Hentet fra beskyttedebetegnelser.no
- Bondebladet. (2026, Januar 16.). *Bondebladet.no*. Hentet fra <https://www.bondebladet.no/felleskjopet-kraftig-okning-i-erte-og-akerbonnedyrking-derfor-dyrker-norske-bonder-mer-protein/s/5-150-143177>
- Crépon, K. M. (2010). Nutritional value of faba bean (*Vicia faba* L.) seeds for feed and food. . *Field Crops Research*, 115(3), ss. 329-339.
- de Visser, C. S. (2014, Juli/august). *he EU's dependence on soya bean import for the animal feed industry and potential for EU produced alternatives*. *Oilseeds and fats, crops and lipids*, 21(4), D407.
- Dhull, S. B. (2022, September). A review of nutritional profile and processing of faba bean (*Vicia faba* L.). *Legume Science*, 4, e129.
- FAOSTAT. (2024). *Food and Agricultural Organization of the United Nations (FAOSTAT)*. Hentet fra <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL>.
- Felleskjøpet. (2025). <https://fka.felleskjopet.no/korn/kornmottak/>. Hentet fra <https://ipaper.ipapercms.dk/TidRom/felleskjopet/kornguiden/?page=1>
- Forskning.no. (2025, November 2). *Derfor mener forskere at denne ukjente bønnen bør serveres på norske middagsbord*. Hentet fra Forskning.no: [https://www.forskning.no/mat-mat-og-helse/derfor-mener-forskere-at-denne-ukjente-bonna-bor-serveres-pa-norske-middagsbord/2571224?fbclid=IwZnRzaAN0a9JleHRuA2FibQlXMQABHinkUmvRHYKINee9Yzr7ARPZmGQMD90ZP9EiA9T9ZcTJvx4zx4zx9kQdY0lw_aem_QsNYMCU0uemhDk-6ftI9XA\)](https://www.forskning.no/mat-mat-og-helse/derfor-mener-forskere-at-denne-ukjente-bonna-bor-serveres-pa-norske-middagsbord/2571224?fbclid=IwZnRzaAN0a9JleHRuA2FibQlXMQABHinkUmvRHYKINee9Yzr7ARPZmGQMD90ZP9EiA9T9ZcTJvx4zx4zx9kQdY0lw_aem_QsNYMCU0uemhDk-6ftI9XA))
- Helsedirektoratet. (2025). *Utvikling i norsk kosthold 2025*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Klippenstein, S. R. (2022). Nitrogen and phosphorus uptake and nitrogen fixation estimation of faba bean in western Canada. *Agronomy Journal*, 114, ss. 811-824.
- Korsæth, A. &.G. (2016). Livsløpsanalyse (LCA) av dyrking av erter og åkerbønner i Norge. *NIBIO RAPPORT 2016_2*, s. 117.
- Landbruksdirektoratet. (2024). *Utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis*. Oslo: Landbruksdirektoratet.
- matprat.no. (2026). Hentet fra <https://www.matprat.no/artikler/mengde-mal-og-vekt/mal-og-vekt/>
- Mohammadi, S. (2021). *fhfhf*.
- Mohammadi, S. L. (2024a). Unveiling Phenotypic and Environmental Dynamics: Exploring Genetic Stability and Adaptability of Faba Bean Cultivars in Norwegian Climates. *Legume Science*.
- Mohammadi, S. U. (2024b). Enhancing phenotyping efficiency in faba bean breeding: integrating UAV imaging and machine learning. . *Precision Agric* 25 <https://doi.org/10.1007/s11119-024-10121-4>, ss. 1502–1528.
- Mohammadi, S. U. (2024c). Integrating UAV-based multispectral remote sensing and machine learning for detection and classification of chocolate spot disease in faba bean. *Crop Science*, 65, e21454.
- NIBIO. (2025). *Erter*. Hentet fra NIBIO, Erter: <https://www.nibio.no/tema/mat/plantegenetiske-ressurser/kulturplanter-i-norge/hagebruksplanter/gronnsakssorter/arter>
- NMBU. (2025). *NMBU*. Hentet fra Future Protein Crops : <https://www.nmbu.no/en/research/projects/futureproteincrops>
- NTB/Nationen. (2025, oktober 31.). *Stadig færre vegetarprodukter i norske butikker*. Hentet fra Nationen: <https://www.nationen.no/stadig-farre-vegetarprodukter-i-norske-butikker/s/5-148-814369>
- orkla.com. (2004). Hentet fra [https://www.orkla.com/media/press-releases/2004/denofas-fettfabrikk-legges-ned/#:~:text=Markedet%20for%20vegetabilske%20oljer%20er%20blitt%20vanskelig, fra%20herde%20\(faste\)%20fettprodukter%20til%20flytende%20oljer](https://www.orkla.com/media/press-releases/2004/denofas-fettfabrikk-legges-ned/#:~:text=Markedet%20for%20vegetabilske%20oljer%20er%20blitt%20vanskelig, fra%20herde%20(faste)%20fettprodukter%20til%20flytende%20oljer).

- Prop. 1 S. (2024-2025). (2025). *Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)*. Oslo: Landbruks- og matdepartementet.
- Prop105 S, (-2. (2024). *Endringer i statsbudsjettet 2024 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2024)*. Oslo: Landbruks- og matdepartementet.
- Servicegrossistene. (u.d.). *Servicegrossistene*. Hentet fra Pulled oats veggie hakket naturell 1,5 kg: <https://www.sg.no/produkter/vegetarprodukter/pulled-oats-veggie-hakket-naturell-1-5kg/>
- Sharan, S. Z.-E. (2020, Desember). Fava bean (*Vicia faba* L.) for food applications: From seed to ingredient processing and its effect on functional properties, antinutritional factors, flavor, and color. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 21(4), ss. 401-428.
- Svanes, E. W. (2022). Environmental impacts of field peas and faba beans grown in Norway and derived products, compared to other food protein sources. *Sustainable Production and Consumption*, 33, ss. 756-766.
- Svein Halvor Knutsen (Nofima), A. K. (37/2024). *Åkerbønner og erter; en kilde til proteinkonsentrat gjennom grønn bærekraftig teknologi. Råvarer, kjemisk innhold og prosessering*. Ås: Nofima SA.
- Tufte, T., & Inderhaug, M. H. (2022). *Meir norske proteinvekstar til fôr og mat?* Oslo: Agri Analyse.
- Waage, B. B. (2025, juni 23.). *Hvordan vi reduserte 10 tonn kjøtt - uten at noen merket det*. Hentet fra LinkedIn: <https://no.linkedin.com/pulse/hvordan-vi-reducerte-10-tonn-kj%C3%B8tt-uten-noen-merket-det-waage-q9kff>
- Øydis Ueland, S. G. (2024). *Utvikling i salg av plantebaserte produkter i Norge. Oppfølgingsrapport 2024*. Ås: Nofima.

LANDBRUKSDIREKTORATET**POSTADRESSE:**

Postboks 56, 7701 Steinkjer

TELEFON:

78 60 60 00

E-POST:

postmottak@landbruksdirektoratet.no

LANDBRUKSDIREKTORATET OSLO**BESØKSADRESSE:**

Innspurten 11 D, 0663 Oslo

LANDBRUKSDIREKTORATET ALTA**BESØKSADRESSE:**

Løkkeveien 111, 9510 Alta

LANDBRUKSDIREKTORATET STEINKJER**BESØKSADRESSE:**

Skolegata 22, C-bygget, 7713 Steinkjer

www.landbruksdirektoratet.no